

Romans

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: da Apostoles Paul (1:1) ay Tertius (16:22).

Hay Nangitud'an da eten Liblu: nan kimmulug ad Rome (1:7).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di kapitulyun nan Pumpapto'an di iRome, ya hay awadana ya ad Italy.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 55 unu 56 A.D.

Hay Aat ten Liblu: Hin'umu'uddum ya manoh'a nan mumbahah nan Biblich un nan verse an nitudo' hi New Testament ya waday nun'abhiwanah nan verse hi nalpuwanah nan Old Testament. Umat hinan Rom. 3:10-18 ti nibaag nan do'ol an verses an nalpuh nan Old Testament. Mu hin'umu'uddum ya manoh'a nan mumbahah unna bahaon nan texton nalpuwana ti adi ustu nan panapitna. Anaad ta umat hinay aatna? (1) Hin'umu'uddum ya nan nuntudo' hi New Testament ya nan aptan di intudo'na ya anggay hinan verse an nalpuh nan Old Testament, ya agguyna imbaag di ustu. (2) Ya agguy na'usal nan ma'alih quotation marks hinan hopap di Biblia an ta'on hi un nan panapitna ya hapit di Hudyu unu hapit di iGreece, at hin'umu'uddum ya hino'ho'dod nan nuntudo' hi New Testament nan verse hinan Old Testament an ta'on hi un hiyah ne immannung an inalina. (3) Hin'umu'uddum

ya hay Old Testament an nibalin hinan hapit di iGreece an ma'alih Septuagint di inusal nan tataguh nan New Testament ti agguy na'awatan nan do'ol an mumbahah nan hapit di Hudyu an ma'alih Hebrew, at gapu ta translation hene at waday itang hi nun'abhiwanah nan Biblian di Hudyu ti gagangaynah un mibalin. (4) Ya hin'umu'uddum ya na'ibbaagon nan nuntudo' hi New Testament nan udumnan verse an nalpuh nan Old Testament ta waday ibadangnah nan teman di mensahena, ya henen inalina ya iniddumna nan verse an ibaagna, at paddungnay na'udman henen verse. Mu adi nappuhih ne ti nan Na'abuniyanan an Lennaway nangipanomnom ay hiyah atona, at Hapit Apo Dios damdama. At adi tu'u munduwaduwah un waday itang hi nun'abhiwan nan ohan verse an nitudo' hinan Old Testament ya hinan nitudo' hi New Testament ti waday gapunah nangitud'andah umat hina.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mangibilang hi tataguh un nahamad di ugalida ya nan way pangulugdan Jesu Kristu (1:17).

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan DOCTRINAN di kimmulug (1:1—11:36)

Hay doctrinah aat di nabaholan an tagu (1:1—3:20)

Hay doctrinah aat di abaliwan di tagu (3:21—5:21)

Hay doctrinah aat di pangipaphodan hinan tagu (6:1—8:39)

Hay doctrinah aat di pamto'an hinan tagu (9:1—11:36)

Hay aat di ATON di kimmulug (12:1—16:27)
 Hay atondan Apo Dios (12:1-13)
 Hay atondah nan aggyuy kimmulug (12:14-21)
 Hay atondah nan gubilnu (13:1-7)
 Hay atondah nan i'ibbada (13:8-14)
 Hay atondah nan kimmulug an aggyuy him-
 malatom di pangulugda (14:1—15:13)
 Hay aton Paul hinan kimmulug ad Rome
 (15:14—16:27).

¹ Heten tudo* ya nalpun ha"in an hi Apostoles† Paul an baal Jesu Kristu ti pento'a' ay Apo Dios, ya *hennaga'* ay Hiya ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgudna.

² Hidin penghana ya inalin Apo Dios hinan numbino'ob'on an propetana ta itudo'da din intulagna an nan Nahamad an Maphod an Ulgud an hiyah te nan gun ma'ulgud ad ugwan.

³ Ya henen intulagna ya hay aat nan Imbaluy-nan hi Apu tu'un hi Jesu Kristu. Ti numbalin hi tagun umat ay ditu'u, ya Hiyay ohah holag nan Alin hi David hidin penghana.

⁴ Mu hay aat di na'abuniyanana ya Hiyay na'alih Imbaluy Apo Dios an nidugah di abalinana, ya hay panginnilaan ya nan namahuanah din natayana.

⁵ Ya hi Jesu Kristu di dimmalat hi nangipattigan Apo Dios ay ha"in hi homo'na ti pento'a' hi apostoles ta umuya' muntudtuduh nan tataguh nan abablubabluy hi aat Jesus ta kumulugdan Hiya, ya Hiyay unudonda.

* **1:1** Mid mapto' ya nitudo' hidin 57 A.D. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*.

⁶ Ya da'yu goh an iRome di nahnaga' an nan pento' Apo Dios ta da'yuy tatagun Jesu Kristu.

⁷ At hay ato' ya itud'a' da'yun amin an wad Rome an pa'appohdon Apo Dios an pento'nah tataguna.

Hay pohdo' ya minaynayun ni' an wadan ditu'uy homo' ya lenggop an malpu ay Ama tu'un hi Apo Dios ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.‡

Hay Nunluwaluan Paul hi Nangedenlanan Apo Dios

⁸ Hay mahhun hi alyo' ya mundenola' ay Apo Dios an dayawon tu'u ti nan aatyu! Mu hi Jesu Kristuy nangipanomnom eten ato', ya manu ay mundenola' ay Hiya ti gun ulgudon nan tatagun numbino'ob'on di nunhituwanday aat di pangulugyu.

⁹ Ya indat Apo Dios di tamu' ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgud an hay aat di Imbaluyna, ya mahmahlua' enen tamu' an indat Apo Dios. Ya i'innilan Apo Dios, ya immannung an wa ay ta munluwalua' ya gun'u da'yu iluwaluan.

¹⁰ Ya hay ibaga' ay Hiyah nan punluwalua' ya alyo' ay Hiya ta adia' mahkay mataktak hi umalia' ay da'yud ugwan hi unna pohdon.

¹¹ Ya pa'appopohdo' an umalin da'yu ta way ato' an mamadang ay da'yu ta ma'udman nan abalinanyun nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa.

¹² Ti wadaa' ay hina ya mumbabaddangan tu'u ti mipadenola' an dumalat nan pangulugyu, ya

‡ **1:7** Inusal Apostoles Paul di duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *wadan ditu'uy homo'* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *wadan ditu'uy lenggop* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

umat goh ay da'yu an mipadenol ayun dumalat nan pangulug'u.

¹³ Da'yun i'ibba', pohdo' an innilaonyuy gun'u punnomnoman hi umalia' ay da'yu, mu gunna' nataktak. Ti hay dumalat hi pamhoda' an umalin da'yu ya ta ulgudo' nan Nahamad an Tugun, ta way atonyun ma'udman an kumulug an umat hinan gun'u inat hidin udumnan babluy di Hentil hinan aggy nanginnilah nan Tugun Apo Dios.

¹⁴ Ti mahapul an ul'ulgudo' nan Nahamad an Tugun hi an amin hinan tatagu an nan way adalna,§ ya nan mid adalnan tatagu.*

¹⁵ At hiyaat unna' umi'ikay an mangulgud hinan Maphod an Tugun Apo Dios ay da'yu goh hinad Rome.

Hay Anahamad di Tugun Kristu

¹⁶ Nahamad di pangedenola' hinan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu, ti gulat ta kumulug nan tatagun nen Ulgud ya nidugah di abalanan Apo Dios an mamaliw ay dida. Ya hay nahhun hi binaliwana ya din Hudyu, mu ad ugwan ya pi'baliwna goh nan Hentil.

¹⁷ Ti intudun nen Ulgud an ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'uh un waday pangulug tu'un Jesu Kristu, ya mi'id ah udumnah dumalat. Immannung hete ti inalin nan impitudo' Apo Dios di,

§ **1:14** Hay pohdonan hapiton nan way adalna ya didana nan tatagun pinumhod ti nabagtuy aatda an umat hinan iGreece.

* **1:14** Nan mid adalnan tatagu ya didana nan tatagun aggy pinumhod ti mid paptu'anandah nan ma'maat an umat hinan tatagun wah nan buludna an aggy numbabbaat.

“Nan tagun ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida an dimmalat nan pangulugda ya diday mi'tagun Apo Dios hi munnonon-nong.”†

Hay Amabungot Apo Dios hinan Tatagun Mum-bahol

¹⁸ Mahapul an waday pangulug tu'u ti impa'innilan Apo Dios an wad abuniyan di amabungotnah nan tatagun mi'id pangulugdan Hiyan nappuhiy pangatda. Ya hanan atondan nappuhi ya hiyay mangipawah nan panginnilaandah nan makulug an hay aat Apo Dios.

¹⁹ Ya mabalin an innilaonday aat Apo Dios ti impa'innilanan dida, mu adida haggungon.

²⁰ Ya adi mattig hi Apo Dios, mu nan abalinanan mid poggogna ya nan na'abuniyanana, ya mabalin an innilaon nan tataguy aatna ti impa'innilanan dida. Ti nete"ah din nunlumuwan Apo Dios hitun luta ya nan limmunay mangipa'innilah aatna an Dios, at mid ahan pambaldah pangalidah un mid abalinandan manginnilah aat nan makulug.

²¹ Mu ta"on hi unda i'innilan wadah Apo Dios ya aggyuda damdama ene'gonan Hiya, ya aggyuda goh endenol nan maphod an ina'inatnan dida. Ya nakudang di aat di punnomnomanda, at mid potu' di punnomnomandan ay paddungnay nahelnganda.

²² Ya inaliday unda nanomnoman, mu aggyuda ti unda munlayah

† **1:17** Hab. 2:4. Heten verse ya mapidwa goh hinan Gal. 3:11 ya Heb. 10:38.

²³ ti hay inatda ya aggyuda dinayaw hi Apo Dios an matattagu. Ti undaat goh inyammay bululdan umat hi tagun mapogpog, unu umat hi hamutiy udumna, ya nan a'animal, ya nan umadap an umat hi baniah unu ulog ta didanay gunda dinayaw.

²⁴ Ya hiyah ne penhoddah atonda, at ingnganuy Apo Dios dida ta okoddan mangat hinan lumihog an pohpohdonda, at way ohaan inatnay lumihog hinan i'ibbada.

²⁵ Ya din'ugday makulug an hay aat Apo Dios ta hinukatandah nan adi makulug. Ti hay dinayawda ya nan limmun Apo Dios an bo'on at goh nan Nunlumun dida an nan mi'id pogpog di ipabagbagtuana! Amen.‡

²⁶ At ingnganuy Apo Dios dida ti dumalat ay danen inatdan nappuhin umipabain. Ya ta'on un din udumnan binabai ya din'ugday pamhoddah nan linala'i ta hay binabaiy ni'yenghaanda.

²⁷ Ya umat goh hinay inat nan udumnan linala'i ti din'ugday pamhoddah nan binabai ta hay ibbadan linala'i goh di inamnawanda. At danen umipabain an ato'atondah nan i'ibbaday dumalat hi amoltaanda.

²⁸ Ya nan adi managgung ay Apo Dios ya inganuyna dida ta okoddah nan punnomnoman-dan nahihinnu, ya ta atonda nan lumihog.

²⁹ At do'do"ol di atondah numbino'ob'on an nun'appuhi ti nababahholanda. Ya amnawanday gina'un di ibbada, ya atonday nappuhih nan ibbada, ya umamohdah gina'un di ibbada,

‡ **1:25** Hay pohdonan ibaga ya *abuluto' ahan unu olom man ya ma'at hene.*

ya pumatoyda, ya ma'ahhohongngelda, ya bal-baliyanda nan ibbada, ya abohlanda dida, ya hapitonday ibbada,

³⁰ ya piluhonda goh dida, ya boholondah Apo Dios, ya mi'id ogondah ibbada, ya mumpah-pahiyada, ya ulgudonday amaphodan di odolda, ya manganapdah nan baluh atondah nappuhi, ya adida umunud hi o'ommodda,

³¹ ya adida nomnomon nan immannung, ya adida ipa'annung nan intulagda, ya mi'id pamhodda ya gohgohdah ibbada.

³² Mu iniladan hay inyuldin Apo Dios ya nan tagun umat hinay atonda ya mamoltadah mid pogpogna. Mu ta'on unda inila mu ituluydan mangat damdama. Mu hay inyal'allanah na"appuhi ya un hene ya wa ay di tigondah aton nan ibbadah nappuhin umat hinan atonda ya alyonday maphod met nan atonda.

2

Hay Panumalyan Apo Dios hinan Tatagu

¹ Gulat ta da'yun nangngol eten inulgud'uh aat nan udumnan tagu ta pahiwonyuy aatda ya hay pambalyu mah hi aat di baholyu tuwali? Ti undan alyonyuy unyu agguy inat hana, mu hanan inatyu ya na"appuhi goh an umat hinan inatda!

² Ya inila tu'un nahamad di pummoltan Apo Dios hinan tagun mangat hinah nan inulgud'u.

³ Mu henen pinahalyu an bahol an inaliyuh inat nan udumnan tagu ya umat goh hinay inatyu! At undan nomnomonyuh un diday mamolta, ya adi ayu?

⁴ Unu mid mapto' ya adiyu nomnomon di baholyu ti alyonyu nin hi un iyulay Apo Dios di baholyu ti ma'ma'ullay an nidugah di pamhodnah nan tatagu? Mu undan mid inilayuh un anaad ta ma'ma'ullay hi Apo Dios? Manu ay ma'ma'ullay ta hodonay panukatanyuh ugaliyu ta adiyu inay-nayun an mabaholan!

⁵ Mu adi ayu ma'al'alu', ti unyuat goh ud'udman di amoltaanyu, at nidugah di amoltaanyun den algaw an pummoltaan Apo Dios hinan tatagu an hiyah ne panginnilaan hi anahamad di pummoltaana.

⁶ Mu itudun nan Hapit Apo Dios di,
 “Hay pangiballohan Apo Dios hinan inat di tatagu
 ya ipaddungnah nan inatda.”*

⁷ Ti edpol ay nan udumnan tagun mangat hi maphod ti hay nomnomonda ya nan pi'taguandan Apo Dios hi mid pogpogna, ya hay bumagtuanda, ya nan pangedenolan Apo Dios ay dida, at diday abuluton Apo Dios hi mi'tagun Hiya.

⁸ Mu hanan tatagun hay odolda ya anggay di nonomnomonda, ya du'gonda nan Makulug hi Ma'unud ta gunda aton di nappuhi, at nidugah di pange'englan Apo Dios ay dida.

⁹ Ya an amin di mangat hi nappuhi ya moltaon Apo Dios dida ta munholholtapda, ya mahhun nan Hudyu ya un nan Hentil.

¹⁰ Mu nan mangat hi maphod ya ipabagtun Apo Dios dida, ya edenolna dida, ya ipalengGOPna dida an ta'on unda Hudyu unu Hentil.

* **2:6** Psa. 62:12; Prov. 24:12.

11 Ti mi'id ah pangipangngilan Apo Dios hinan atonan munhumalya.

12 An amin di tatagun Hudyu unu Hentil ya nabaholanda, at hiyanan moltaon Apo Dios dida. Moltaona nan Hentil an ta'on hi unda aggyuy inila nan Uldin an indatnan Moses ti nabaholanda tuwali. Mu nan Hudyun nanginnilah nan Uldin ya nabaholan goh damdama ti aggyuyda inunud, at hiyanan mamoltada an henen Uldin di panumalyan Apo Dios ay dida.

13 Ti bo'on ya anggay di nangngolan di taguh nan Uldin di dumalat hi pangibilangan Apo Dios hi anahamad di aat di tagu, ti mahapul an unudona nan Uldin.

14 Ya ta'on un mi'id inilan nan Hentil hinan Uldin di Hudyu mu gunda aton nan udumnah nan itudun di Uldin di Hudyu ti iniladan hiyah ne maphod hi aton. At hiyah ne attiganan wadah nomnomday pohdon Apo Dios hi atonda

15 ti wagwagda tuwalin dida. At ta'on hi unda aggyuy inilah nen Uldin Apo Dios ya paddungnay nitanom hi nomnomda ti mipanomnom ay diday maphod hi atonda unu nappuhi.

16 Hi awniat punhumalyaon Apo Dios hi Jesu Kristu, at ipa'innilana hanan ninomnomdan aggyuy nipa'innilah din ataguda ti Hiyay panumalyanan dida, ya hanan punhumalyaan Apo Dios ya niddum hinan Maphod an Ulgud an gun'u ulgudon.

Hay Aat di Pangunudan nan Hudyuh Uldinda

17 Da'yun i'ibba' an Hudyu, gulat ta alyonyuy un da'yuy pento' Apo Dios hi tataguna at edenolyu

nan Uldin, ya iyamlayuy pamhodan Apo Dios ay da'yu.

¹⁸ Ti gulat ta inilayuy pohdon Apo Dios hi atonyu, ya inilayun mamto' hi nahamad an ma'at ti intudun nan Uldin ay da'yu,

¹⁹ ya gulat ta alyonyuy un ayu nala'eng an manugun hinan tatagun agguy natugun an pad-dungnay unda nabulaw, ya alyonyu goh hi un da'yuy way abalinanan mangipapatal hi nom-nom di tatagun paddungnay nahelngan,

²⁰ ya gulat goh ta nomnomonyuh un way abalinanyun muntudtuduh nan tatagun adi umday punnomnomanda, ya nan pa'ette"ay panginnilaanah aat di Tugun Apo Dios, ya alyonyuy un nan Uldin an unudonyu ya inakamnan amin nan makulug an nan nahamad hi ma'innila,

²¹ ya ituduyuy goh di maphod hi aton di udumna. At anaad udot ta adiyu ituduwan di odolyu ta inilayuy maphod hi ma'at? Ti ituduyuy, “Adi tu'u pangakawan!” mu un ayu dan udot adi mangakaw?

²² Ya alyonyu goh di, “Adi tu'u umilugtap!” mu undan adi ayu udot umilugtap? Ya pa'appahiwonyuy bulul, mu undan udot adi ayu umuy mangakaw hidih nan numbino'ob'on an timplun pundayawandah bulul?†

²³ Ya iyamlayu goh di awadan nan Uldin Apo Dios ay da'yu, mu undan goh udot adiyu bainon hi Apo Dios ti nan adiyu pangunudan enen Uldina?

† **2:22** Hin'umu'uddum ya mipo"oy nan inadangyan di tataguh nan timplun di bulul ta way aton nan bulul anu an manalimun ta mid manggal (Judg. 9:4; Ac. 19:37).

24 Umannung an bainonyu ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“Pahiwon nan Hentil hi Apo Dios

ti dumalat nan na"appuhin atonyun Hudyu.”‡

25 Ya nipakugit ayu ta panginnilaan hi un da'yuy tatagun Apo Dios, at unudonyu ay nan Uldin ya waday punhulbian nen nakugitanyu ti immannung an da'yuy tataguna. Mu gulat ta adiyu unudon nan Uldin at mid hulbin nen nakugitanyu!

26 Mu gulat ta nan Hentil an aggyu nipakugit ya atonday maphod an itudun nan Uldin at hay pangibilangan Apo Dios hi aatda ya paddungnay nipakugitda damdama ti diday tataguna goh.

27 Ya gulat ta nan aggyu nipakugit ta atonday maphod an nipaddung hinan itudun nan Uldin ya hiyah ne mamain ay da'yuh unyu adi unudon nan Uldin an nitudo' an ta"on un ayu nakugit.

28-29 Ya atonyuy numbino'ob'on ta ipattigyuh un ayu Hudyu, mu bo'on heney dumalat hi anahamad di Hudyu. Ti nan nahamad an Hudyu ya diday nahamad di pangunudandah nan Tugun Apo Dios. Ya nan nahamad an kugit ya bo'on hay a'aanan di up'up di odol, ti nan nahamad an kugit ya hay a'aanan di bahol§ an hiyah ne tamun nan Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios, ya bo'on nan nitudo' an Uldin. Ya nan tatagun nangatan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya

‡ 2:24 Isa. 52:5; Ezek. 36:22. § 2:28-29 Bahaom nan footnote di Deut. 10:16 ti mid mapto' ya hiyah ne verse hi nalpuwan ten tudtudun Apostoles Paul. Umat goh hinan Deut. 30:6 ya Jer. 4:4.

ta'on un diday mi'id a'al'alyana mu hi Apo Dios di mangipadenol ay dida.

3

¹ Mid mapto' ya alyonyuan umat ay hina ya hay hulbin mah di aHudyu ya nan numpakugitan.

² Mu do'do"ol di punhulbiana! Ti hay oha ya nan Hudyuy nange'kodan Apo Dios hinan Hapitna ta halimunanda.

³ Immannung an imbahhaw din udumnah nan Hudyuy nuntutulagandan da Apo Dios, mu ta'on ya adi damdama ibahhaw Apo Dios di ni'tulaganan dida.

⁴ At ta'on un munlayah an amin di tatagu mu adi ahan munlayah hi Apo Dios ti makulug an ipa'annungnay hapitona! Ya hiyah ne goh di itudun nan impitudo' Apo Dios hi aatna ti inalina,

“He" a, Apo Dios an dayawonmi ya gunmu hapiton di makulug,
at malupit di amakulugmu,
ya ta'on un da'a baholan hinan tatagu
mu ma'i'innilan mid ah baholmu.”*

⁵ Ya gulat ta ipaddung nan tataguy aat tu'uh nan aat Apo Dios ta alyonday, “Immannung an na'ahhamad hi Apo Dios ti nat'on an adi umat ay ditu'un nabaholan. At nan bahol tu'uy nangipa'innila!” At mid mapto' ya alyonyuy, “Maphod hi un tu'u mabaholan ti henen abaholan tu'uy mangipa'innilah amaphodan Apo Dios! At undan nappuhiy aton Apo Dios hi unna moltaon di tagun nabaholan?” Mu adi ahan umat hina

* 3:4 Psa. 51:4.

ti nan tagun adi kumulug ya hiyay ad nomnom hinan umat hina.

⁶ Adi ahan umat hinay aat Apo Dios ti nahamad di atonah unna moltaon nan nabaholan! Mu gulat ta adina moltaon ya nahihinnuh nen atona, at mid biyangnan manumalyan amin hinan tataguh tun luta.

⁷ Ya gulat ta munlayaha' ta alyo' di, "Maphod ta tigon nan tatagun nob'on di aat'uh nan aat Apo Dios ta ma'innilan Hiyay ma'akkulug ti nan layah'uy dimmalat, ya hapiton nan tataguy anabagtuna!" Ya gulat goh ta mumpulitika' ta alyo' di, "Nan inat'un nappuhiy dimmalat hi panapitan nan tataguh anabagtun Apo Dios, at anaad mah ya moltaona' ay Hiya?"

⁸ Ya gulat ta makulug henen hapiton at alyon tu'u mah di, "Aga tu'u ta aton tu'uy nappuhi ta hiyay mangipa'innilah nan maphod!" Mu adi ahan umat hina! Mu nan udumnan tatagu ya pahalona' ti alyonday un hiyah ne panudtudu', mu adi umat hinay ato'. At maphod hi unda mamolta nan manapit hi umat hina.

Hay Aat di Nabaholan Tu'un Amin

⁹ Undan alyonyuy un tu'u ma"aphod an Hudyu ya un nan udumnan tatagu? Adi tu'u ahan, ti impa'i'innila' an numpapaddung nan Hudyu ya nan Hentil ti an amin tu'u ya nabaholan tu'u.

¹⁰ An hiyah ne goh din inalín nan impitudo' Apo Dios an inalínay,

“Mi'id ah ohah tagun na'ahhamad di ugalina,†

† **3:10** Psa. 14:1; 53:1.

11 ya mi'id ah nanginnilah amakulug di Tugun,
ya mi'id mamhod an manginnilah aat
Apo Dios.‡

12 Ti an amin di tatagu ya din'ugdah Apo Dios,
at pimmuhiy ugalida,
ya mi'id mangat hi maphod an ta"on ah
oha.”§

13 Ya itudun goh nan Hapit Apo Dios di,
“Agaga”ihaw an hapit di bumuhu' hi
timidda
an umat hinan nibughul an lubu'.”*

Ya wada goh di ohan nitudo' hinan Hapit Apo
Dios an inalinay,
“Ya hay layahday pamalbalidah nan
i'ibbada
ti nan hapit an malpuh timidda ya umat
hinan gitan di ha'u'un malpuh timidna.”†

14 Ya nitudo' goh hinan Hapit Apo Dios di,
“Wa ay ta humapitda ya mun'idutda,
an mumpait hi pangngolan.”‡

15 Ya wada goh di nitudo' an inalinay,
“Ta"on un mid dumalat ya pumatoyda,§

16 ya an amin di gunda ayan ya bahbahonday
alengngopan di i'ibbada,
ya diday dumalat hi punligatanda.*

17 Ya mi'id iniladah aat di lenggop.”†

‡ **3:11** Psa. 14:2; 53:2. § **3:12** Psa. 14:3; 53:3; Ecc. 7:20. * **3:13**

Psa. 5:9. † **3:13** Psa. 140:3. ‡ **3:14** Psa. 10:7. § **3:15** Isa. 59:7.

* **3:16** Isa. 59:8. † **3:17** Isa. 59:8.

18 Ya itudun goh nan Hapit Apo Dios di,
 “Mi'id ogondan Apo Dios.”‡

19 Ya inila tu'un amin nan itudun nan nitudo' hinan Uldin di Hudyu, ya hiyay mangipa'innilah bahol nan mangunud hinan Uldin. At mid pambaldah nan baholda ti hay pannig Apo Dios an amin hi tataguh tun luta ya nun'abaholanda.

20 Ti mi'id ah ohah taguh ibilang Apo Dios hi na'ahamad di ugalinan dumalat nan pangunudanah nan Uldin. Ti hay tamun di Uldin ya anggay ya itudunay aat di bahol.

Hay Mahapul ta Way Aton Apo Dios an Mangibilang an Nahamad di Aat nan Tagu

21 Immannung an adi umday Uldin. Mu ad ugwan ya nipa'innilay mahapul hi ma'at ta way aton Apo Dios an mangibilang an nahamad di ugalin di tatagu an bo'on hay Uldin di dumalat ya anggay. Henen mahapul ya na'ulgud hinan libluh nitud'an di Uldin, ya inulgud goh din propetah din penghanay aatna. §

22 Hay mahapul hi pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalin di tagu ya nan pangulugandan Jesu Kristu. At umat hinan amin di pangibilangan Apo Dios hinan kumulug ay Jesu Kristu ti numpapaddung an amin di tagu.

23 Ya an amin tu'u ya nabaholan tu'un Apo Dios, at hiyanan nakudang ahan di amaphod tu'uh pannigna.

‡ **3:18** Psa. 36:1. § **3:21** Nan tulun na'atana ya Gen. 15:6, ya Psa. 32:1-2, ya Hab. 2:4.

²⁴ Mu ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u damdama, mu bo'on nan aton tu'uy dumalat ti nan gohgohna. Ya manu ay atona ti imbo'lan Jesu Kristuy bahol tu'u.

²⁵⁻²⁶ Ti Hiyay hennag Apo Dios ta mibugha' di dalana ta Hiyay dumalat hi a'aliwan di bahol, at ma'aliwan di bahol di tataguh un waday pangu-lugdan Hiya. Ya hidin penghana ya ay ihunay un ingnganuy Apo Dios di abaholan nan tatagu, at ay ihunay un agguy nahamad di inatna. Mu bo'on heney aatna ti mehodan, ta awni ta hennagnah Kristu ta nan natayanay nangipabo'laan Apo Dios hi bahol nan tatagu, at Hiyay panginnilaan ad ug-wan hi anahamad di aat Apo Dios. Ya ipa'innilana goh an ibilangnan nahamad di aat nan tatagun mangulug ay Jesus.

²⁷ At gulat ta iyamla tu'u ta alyon tu'uy, “Manu ay nipaphod tu'u ti nan ina'inat tu'un maphod!” Mu adi mabalin hi un tu'u iyamlah ne ti adi umat hinay aatna. Mu nipaphod tu'u an dumalat di pangulugan tu'un Jesus.

²⁸ At hay aatna ya ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u ti nan pangulugan tu'un Kristu an bo'on hay pangunudan tu'uh nan itudun di Uldin ya anggay.

²⁹ Ya mid mapto' ya alyonyuan un nan Hudyu ya anggay di ibilang Apo Dios an nahamad di aatda. Mu adi umat hina ti bo'on nan Hudyu ya anggay di tataguna ti niddum nan Hentil goh.

³⁰ Ti un ohah Apo Dios an Hiyay nahamad hi

dayawon an amin nan tatagu,* at ta'on un tu'u Hudyu unu Hentil mu gulat ta waday pangulug tu'un Kristu at ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u.

³¹ Ya mid mapto' ya alyonyuan, “Umat ay hina at ta'ongkay hi un tu'u adi unudon nan Uldin ti ammunah nan pangulugan tu'un Kristu!” Mu adi ahan umat hinay aatna ti gulat ta waday pangulug tu'un Kristu at iyal'alla tu'un mangunud hinan maphod an itudun nan Uldin.

4

Hay Anahamad di Aat Abraham

¹ Nomnomon tu'uy aat Abraham an ad holag ay ditu'un Hudyu.

² Gulat ta nan maphod an ina'inatnay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina at waday biyang Abraham an mangiyamlah ugalina.* Mu adi umat hina, ti ta'on hi un maphod di ugalina mu hay pannig Apo Dios ay hiya ya agguy nahamad damdama, at mid biyangnan mangiyamlah ugalina.

³ Ti imbaag nan impitudo' Apo Dios di aat Abraham an inalinay,
“Kinulug Abraham hi Apo Dios,

* **3:30** Hete ya ma'alih *Shema* (unu *donglon*) hinan hapit di Hudyu, ya hiyay puun di doctrinada (bahaom nan footnote di Deut. 6:4 ta innilaom di udumnan aatna). * **4:2** Heden gutud ya impaddung nan Hudyun Abraham ti hay ina'inatnan maphod anuy dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina. Mu intudun Paul an bo'on, ti nan pangulugna.

at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina.”†

4 Ya gulat ta muntamu nan tagu ya midat di bino'lana ti nan nuntamuana. Ya henen nidat an lagbuna ya bo'on adaw ti imbo'lana.

5 Mu waday udumnah tatagu an adida ipadah an bo'laon di abaliwanda, ti iniladan ta"on unda nabaholan mu ibilang Apo Dios didah mid baholdah un way pangulugda, at kulugondah Apo Dios. Ya abuluton Apo Dios henen pangulugda, at hiyay dumalat hi pangibilanganan nahamad di ugalida.

6 Ya umat hitu goh din intudun din Alin hi David hidin penghana ti intudunan mundenol nan tagun ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina an bo'on nan maphod an ina'inatnay dimmalat, ti inalinay,

7 “Mawagahan nan tatagun mangibahhaw hi pangunudandah nan Uldin,
ya mun'an'anladah un aliwan Apo Dios
henen inatda
ti aliwanay baholda!‡

8 Ya mawagahan nan tagun adi ibilang Apu tu'u an way baholna!”§

9 Ya nan tagun mawagahan an inalin David ya undan nan nipakugit ya anggay? Bo'on, ti niddum goh nan agguy nipakugit hinan inalina. Ya inila tu'un impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios
an nahamad di ugalina.”*

† 4:3 Gen. 15:6. ‡ 4:7 Psa. 32:1. § 4:8 Psa. 32:2. * 4:9 Gen. 15:6.

10 At nomnomonyuy aat nen inat Apo Dios, ti undan nahhun an nipakugit hi Abraham ya un ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina, unu agguy? Na'innilan nahhun henen inat Apo Dios ya un mipakugit hi Abraham!†

11 Ti awni ya un mumpakugit hi Abraham! Ya henen nakugitanay nangipa'innilah un din hopapnah agguyna nakugitan ya kinulugnah Apo Dios, at imbilang Apo Dios an nahamad di ugalina. Ya manu ay umat hina ta nan tatagun ta'on unda agguy nakugit, mu atonda ay din inat Abraham hidin penghana ya paddungnay hi Abraham di ommodda ti kulugonda goh hi Apo Dios, at ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida.

12 Hi Abraham goh di ommod nan Hudyun nakugit, mu bo'on hay nakugitanday dimmalat hi niyommodanda, ti manu ay ya inaynayunday pangulugdan Apo Dios an umat hidin inat Abraham hidin agguyna nakugitan.

Hay Nuntulagan da Apo Dios ay Abraham an Dimmalat hi Nangulugana

13 Hay intulag Apo Dios ay Abraham ya hinan holagna goh ya inalinay,

“Awniat hakupondan amin tun luta.”‡

Mu bo'on hay nangunudan Abraham hinan Uldin di dimmalat hi nangitulagan Apo Dios enen hakuponda. Ti manu ay ya hay nanguluganan Apo Dios, at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina.

† **4:10** Hidin nangibilangan Apo Dios ay Abraham an nahamad di ugalina (Gen. 15:6) ya naluh di *himpulu ta opat di tawon* ya un mipakugit hiya (Gen. 17:23-27). ‡ **4:13** Gen. 13:14-17; 17:8.

¹⁴ Ti gulat ta nan mangunud hi Uldin di pangidatan Apo Dios enen intulagna at mid hulbin di pangulug. Mu umat ay hina ya mid hulbin goh din intulagna.

¹⁵ Ti mahapul an adida ibahhaw nan pangunudandah nan Uldin ya un mabalin an diday pangidatana, mu mi'id ay di ologda at moltaon Apo Dios dida. Ya gulat ta mi'id nan Uldin hi ibahhawanda at adi moltaon Apo Dios dida.

¹⁶ At hiyanan hay panawatan tu'uh nan pumhodan an malpun Apo Dios ya bo'on nan pangunudan hinan Uldin, mu gapuh nan inalinan atonah nan tagun waday pangulugna. Ya hiyah ne attiganan hay panawatan tu'uh pumhodan ya gapuh homo'nan ditu'u. Ya bo'on ya anggay di Hudyun mangipa'anhan hinan Uldin di hom'ona, mu ta'on nan way pangulugna an umat ay Abraham di pangulugna. Hiyah te dumalat an hi Abraham ya ommod tu'un amin an kumulug

¹⁷ ti waday nitudo' an Hapit Apo Dios an inalinyay,

“He”a, Abraham, di mibilang hi ommod

an amin di kumulug hinan abablubabluy.”§

Inalin Apo Dios di umat hina ti imbilangnah Abraham an ommod tu'un amin an kimmulug. Ti hi Abraham ya nangulug ay Apo Dios an abalinanan mummahuh natoy, ya abalinanan wadaon di mi'id.

¹⁸ Ya bahig hi Abraham ti nala'ay, mu endenolan mawaday imbaluyna damdama ti kinulugnay intulag Apo Dios an awniat hiyay ommod nan

§ 4:17 Gen. 17:5.

numbino'ob'on an holag hinan ahimpahimpam-abluy. Ya umat hina goh din impitudo' Apo Dios hidin penghana ti inalinay,

“Gun dumo'ol di holagmu.”*

19 Ya din nangalyan Apo Dios ene ya na'uy an huminggahut di tawon Abraham, at namogpog. Ya bahig goh han ahawanan hi Sarah. Mu ta'on ya nidugah damdamay pangulug Abraham hidin intulag Apo Dios.

20 Ya agguyna pinogpog di pangulugna, at agguy nunduwaduwah ipa'annungan din intulag Apo Dios. At niyal'alla din pangulugna, ya endenolnay aat Apo Dios

21 ti kinulugna ahan an henen intulagna ya abalinanan mangat.

22 At hiyaat un imbilang Apo Dios hiyah nahamad di ugalina ti dimmalat din pangulugna.

23 Ya hay impitudo' goh Apo Dios ya inalinay,

“Waday taguh imbilang Apo Dios
hi nahamad di ugalina.”†

Ya hi Abraham henen inalin nan nitudo'. Mu bo'on hiya ya anggay

24 ti ditu'u goh di inalina ti ditu'uy ibilang Apo Dios hi nahamad di ugalina ti waday pangulug tu'un Hiya an nummahun Apu tu'un hi Jesus hidin natayana.

25 Ti immannung nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,

“Hi Jesus di nidat ta inyatoytay bahol tu'u,
ya namahuan an timmagu ta way aton
Apo Dios

* 4:18 Gen. 15:5. † 4:23 Gen. 15:6.

an mangabulut ay ditu'un mangibilang an nahamad di ugali tu'u."‡

5

Hay Nangibilangan Apo Dios an Nahamad di Ugali Tu'u

¹ Imbilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'un dimmalat nan pangulug tu'u, at malenggop tu'un middum ay Apo Dios ti dimmalat henen inat Apu tu'un hi Jesu Kristun ditu'u.

² Ya dumalat nan nangulugan tu'un Jesu Kristu ya hiyay nidduman tu'un Apo Dios, at ipapto' ditu'un dumalat nan homo'na. At hiyanan edenol tu'uh nen hahalimidon tu'un hay pi'bagtuan tu'un Apo Dios hi awni!

³ Ya mundenol tu'u goh an ta'on un tu'u maligatan ti inila tu'un nan ligat tu'uy dumalat, ya abalanan tu'un mangedpol.

⁴ Ya abalanan tu'u ay an mangedpol ya hiyah ne panginnilaan hi un himmalatom di pangulug tu'u. Ya inila tu'u ay an nahamad di pangulug tu'u at hiyay dumalat hi panahalimidan tu'uh nan aton Apo Dios ay ditu'uh awni.

⁵ Ya adi tu'u mabalbaliyan enen hahalimidon tu'u ti ipa'annung Apo Dios. Ya inila tu'un atona ti nunheglay pamhodnan ditu'u, an hiyah ne din impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan hennagnan ditu'u.

⁶ Hidin hopapna ya mi'id pangulug tu'un Apo Dios, ya mi'id abalanan tu'un mangat hi maphod.

‡ **4:25** Isa. 53:12 (nalpuh nan Septuagint an nan translation hinan hapit di iGreece).

Mu unat goh nagtud din atayan Kristun inalin Apo Dios ya natoy ta inyatoy ditu'un nabaholan.

⁷ Inila tu'un oonan di tagun mangiyatoy hi ibbanan tagu an ta"on hi un ma"aphod di ugalin nen tagun iyatoyna. Oonan ahan di umat hinay pamhodna.

⁸ Mu inyatoy damdama ditu'un Kristuh din aggyu na'aliwan di bahol tu'u, at hiyah ne panginilaan hi aat di pamhod Apo Dios ay ditu'un nidugah!

⁹ Ya umat ay hinay inat Kristuh din hopapnan ta"on un aggyu na'aliwan di bahol tu'u at inyal'allanad ugwan an atonay maphod ti ad ugwan ya ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u an dimmalat nan nibugha'an di dalan Kristu. Ya henen maphod an inat Kristu ya hay pamaliwanan ditu'u ta adi ditu'u moltaon ay Apo Dios.

¹⁰ Ya immannung an paddungnay binohol tu'uh Apo Dios hidin hopapna, mu impadinongnay pi'bohholan tu'un Hiya ta mumpopohhodan tu'un da Apo Dios an dimmalat nan natayan din Imbaluyna. Ya henen ni'pohhodanan tu'un Apo Dios ya nidugah di denol tu'un nabaliwan ti namahuan hi Kristun wagwagdan bumadang ay ditu'u!

¹¹ Ya hay oha goh ya mun'amlong tu'un Apo Dios ti nan nidduman tu'un Hiya an dumalat nan inat Apo tu'un hi Jesu Kristu ta way inat tu'un ni'pohhodan.

Hay Aat da Adam ay Kristu

¹² Din nahhun an tagu ya nabaholan an hiyah ne bennoh an amin di tataguh tun luta. At

henen bahol di dimmalat hi atayandan amin ti nabaholanda.

¹³ Ya nun'abaholan an amin di tataguh din hopapnah aggyuy nangidatan Apo Dios hi Uldinan Moses. Mu mi'id nangalih unda nabaholan ti mi'id Uldindan mangituduh aat di bahol.

¹⁴ Ya nete"an Adam ta engganah din nalmuwan Moses ya gunda natoy di tatagu an ta"on hi unda aggyuy inat din nappuhin umat hidin inat Adam an aggyuyna inunud din immandal Apo Dios ay hiya.

Din inat Adam ya nilagat an amin di tagu. Ya umat goh hinah nan inat nan nehnod ay hiya an hi Jesu Kristu an nilagat goh an amin di tagu.

¹⁵ Mu aggyuy numpaddung di inatda ti nan inat Jesu Kristu ya dumalat nan homo' Apo Dios, at nob'on hinan bahol an inat Adam. Hay numbalianan di numbaholan Adam ya hay atayan an amin di tagu. Mu hay numbalianan di inat Jesu Kristu ya hay a'aliwan di bahol di tagu.

¹⁶ Ya aggyuy nipaddung nan maphod an gun idat Apo Dios ay ditu'uh nan indalat nan bahol nen ohan lala'i, ti ta"on un ohay baholna mu hiyay dumalat hi amoltaan an amin di tatagu. Mu ditu'un kimmulug ya ta"on hi un nidugah an do'ol di bahol tu'uh din hopapna mu indat Apo Dios nan maphod ay ditu'u, ya Hiyay dalatnah pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugali tu'u!

¹⁷ Ya immannung an nan bahol den ohan tagun hi Adam di dimmalat hi gun atayan di tatagu, mu ma"aphod henen na'at ay Jesu Kristu ti nan mangabulut hinan nidugah an panalimunan Apo Dios ay dida ya nan homo'nah pangibilanganan nahamad di ugali, ya mi'tagudan Apo Dios hi

mid pogpogna.

¹⁸ At hay aatna ya inalin Apo Dios hidin hopapnayan moltaonan amin di tatagu ti dimmalat henen ohan bahol. Mu ad ugwan an gutud ya mabalin an ma'aliwan nan bahol an amin di tatagu ta mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna ti dimmalat henen miyadwan nahamad an na'at.

¹⁹ Hidin penghana ya imbahhaw din ohan lala'i nan inalin Apo Dios, at hiyaat un hiyay dimmalat hi nabaholan an amin di tatagu. Mu wada goh din ohan lala'i an nangunud hidin inalin Apo Dios, at hiyaat un Hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an amin hinan tatagun nahamad di ugali.

²⁰ Hidin penghana ya waday ina'inat nan tataguh nappuhi, mu la'tot ya nidat nan Uldin. Mu nan Uldin di dimmalat hi nangiyal'allaandan nangat hi nappuhi ti nan Uldin di nangibaag hi aat nan bahol. Mu unat goh na'udman di baholda ya nidugah, at anhan di homo' Apo Dios hinan nabaholan.

²¹ Ya nan bahol di paddungnay apun di tatagu, mu hitun angunuhnaat hiyay dumalat hi ilahhinandan Apo Dios hi mid pogpogna. Mu ad ugwan ya gun ditu'u hom'on ay Apo Dios an dumalat nan pangibilanganan nahamad di ugali tu'u. Mu hidin umangunuh at mi'tagu tu'un Apo Dios hi mid pogpogna an dimmalat hi Jesu Kristun Apu tu'u.

6

*Hay Nan'ugan Tu'uh nan Bahol ta Nahukatan
hi Balun Ugali*

¹ Immannung an hom'on ditu'un Apo Dios! Mu undan maphod hi un tu'u itutuluy an mumbahol ta way aton Apo Dios an mangiyal'allan mammo' ay ditu'u?

² Adi tu'u ahan ituluy! Ti umat tu'uh nan natoy an mid atonan mangat hi nappuhi. Ya gulat ta paddungnay natoy tu'u at undan mabalin hi un tu'u bangngabangngadon din ina'inat tu'un nappuhih hopapna?

³ Undan mi'id inilayuh aat di abonyagan tu'u? Ti hay ipa'innilan nan abonyagan tu'u ya niddum tu'un Jesu Kristu, at paddungnay niddum tu'un ni'yatoy ay Hiya.

⁴ At wa ay ta mabonyagan tu'u ya paddungnay un tu'u natoy an ni'lubu' ay Kristu. Mu minahuan Amana Hiyan dimmalat nan nidugah an abalinana, at umat goh hinay na'at ay ditu'u ti paddungnay namahuan tu'u goh ti nahukatan hi balu nan ugali tu'u.

⁵ Ti gulat ta niddum tu'un Hiyan paddungnay natoy an umat hidin inatna at immannung an niddum tu'u goh ay Hiyan paddungnay namahuan tu'un umat hidin inatna.

⁶ Ti inila tu'un paddungnay ni'yatoy tu'un Kristuh nan krus ti din'ug tu'uy nappuhin ugali tu'uh din hopapna, at abalinan tu'u mahkay an adi mangat.

⁷ At gulat ta matoy di tagu ya immannung an adina ituluy an mumbahol!

⁸ Ya paddungnay natoy tu'u ti ni'yatoy tu'un Kristu. At hay kulugon tu'u ya mi'tagu tu'u goh ay Hiyah nan balun ataguan an umat hinan ataguana goh.

⁹ Ti hay inila tu'u ya namahuan hi Kristuh din natayana, at adina ipidpidwan matoy ti nangabak hidin natayana.

¹⁰ Nan bahol an amin di taguy inyatoy Kristu, at hiyanan adi mahapul an umali goh ta ipidwanan matoy. Ya ad ugwan ya matagu ta way atonan mangunud hinan pohdon Apo Dios.

¹¹ Ya umat ayu goh hina, at ibilangyuy odolyuh paddungnay natoy ti din'ugyuy inatyuh napuhih din hopapna. Ya waday baluh ataguanyu ta way atonyun mangunud hinan pohdon Apo Dios. Ya nan ataguanyud ugwan ya hiyay dimmalat hi iddumanyun Jesu Kristu.

¹² At mahapul an ipogpogyu nan bahol an gun amnawan di odolyud ugwan hitun wadanyuh tun luta ta adiyu unudon nan impa'enghan di odolyun aton.

¹³ Ya mahapul an adiyu abuluton nan pohdon di odolyun dumalat hi abaholanyu. Mu mahapul an idawatyuy odolyun Apo Dios an paddungnay namahuan ayuh nan natayanyu. At e'kodyuy odolyun Apo Dios ta way atonyun mangat hi nahamad hi pohdona.

¹⁴ At adi mahapul hi unyu ituluy an gun mum-bahol ti bo'on nan Uldin mahkay di manugun ay da'yu. Ti ad ugwan ya hi Apo Dios di gun manugun ay da'yu ti hiyah ne gohgohna.

Hay Nambutan Kristuh nan Tataguna ta Aton-day Nahamad

¹⁵ Immannung an adi mahapul un tu'u unudon nan Uldin, at hay aton tu'u mah? Un tu'u dan

inaynayun an mumbahol ti ehbol tu'uy homo' Apo Dios? Mu adi ahan umat hinay aton tu'u!

¹⁶ Undan mid inilayun nan abulutonyun mambut ay da'yu ya mahapul an hiyay unudonyu ti henen nambut ay da'yuy apuyu? At gulat ta abulutonyuy paddungnay pambutan Satanas ay da'yu ya mahapul an unudonyuy pohdona, at mabaholan ayu, mu hay balloh ne ya hay ilah-hinanyun Apo Dios hi mid pogpogna. Mu gulat ta abulutonyuy paddungnay pambutan Kristun da'yu at mahapul an un'unnud ayun Hiya, at hiyay dumalat hi pangibilangan Apo Dios ay da'yun nahamad di ugaliyu.

¹⁷ Ya hidin penghana ya paddungnay da'yuy himbut Satanas ti gun ayu numbahol. Mu edenol tu'uh Apo Dios ti ad ugwan ya nitudtudun da'yu nan Makulug an Ma'unud.

¹⁸ Ya napogpog di nahbutanyun Satanas hi gunyu numbaholan ti himbut da'yun Kristu ta hay nahamad di gunyu aton.

¹⁹ Ya manu ay alyo' di paddungnay himbut ayun ten itudu' ya ta nalakah panginnilaanyuh aatna ti unyu pa'ette"an manginnilah aat nan Makulug an Mitudtudu. Ti hidin hopapna ya inabulutyuy paddungnay nambutan Satanas ay da'yu ti anggay hiyah inunudyu, ya agaga"ihaw din inatyu, ya aggyu ayu dinumngol, at numbino'ob'on di ina'inatyuh nappuhi. Mu ad ugwan ya mahapul an abulutonyuy paddungnay nambutan Kristun da'yu ta anggay Hiyah unudonyu ta atonyuy nahamad, at ma"aphod di ugaliyu.

²⁰ Hidin paddungnay nambutan Satanas ay da'yu ya gun ayu numbahol, ya mid abalinanyun

mangat hi nahamad.

²¹ Ya undan waday maphod hi numbalinan nen inatyun nappuhih din penghanan umipabain ay da'yud ugwan hi unyu nomnomon? Mi'id. Mu hay balloh nan umat hinan nun'appuhi ya nan ilahhinanyun Apo Dios hi mid pogpogna!

²² Mu ad ugwan ya napogpog mahkay di abaholanyu ti paddungnay himbut da'yun Apo Dios. At hiyaat un ayu un'unnud ay Hiya, at gun pumhod di ugaliyu, at hay angunuhna ya mi'tagu ayun Apo Dios hi mid pogpogna.

²³ Ya hay lagbun di nabaholan ya hay ilahhinanan Apo Dios hi mid pogpogna. Mu hay homo' Apo Dios ya nan pi'taguan tu'un Hiyah mid pogpogna an dumalat hi Jesu Kristun Apu tu'u.

7

Hay Ni'hiyanan Tu'uh nan Uldin

¹ Da'yun i'ibba, inilayuy aat nan uldin* ti inilayu an nan uldin ya mahapul an unudon tu'u ta nangamung hi un tu'u matoy. Mu gulat ta matoy tu'u at mapogpog di pangunudan tu'un nen uldin.

² Umat hituy aatna: Hay uldin ya alyonay, "Nan babain waday ahawana ya adi mabalin an malhin hi udum hi un aggyu natoy nan ahawana. Mu gulat ta natoy nan ahawana ya mabalin an mumbentan."

³ At gulat ta aggyu natoy di ahawan nen babai ta nalhin hi udum ya hiyah ne ma'alih immilugtap.

* **7:1** Heten uldin ya uldin di malgom an gubilnu an bo'on nan Uldin Apo Dios an nidat ay Moses ya anggay.

Mu gulat ta natoy nan ahawana at adi ipawan di uldin hi un mumbentan hi udum an lala'i.

⁴ At hay aatna, i'ibba, ya hay atayan di punhiyanan nan nunhimbalyu. Ya umat goh hinay ma'at ay da'yu ti paddungnay natoy ayu, ya hay natayanyuy ni'hiyananyuh nan Uldin ti paddungnay ni'yatoy ayun Kristu. At ad ugwan ya da'yuy taguna an paddungnay Hiyay nihukat hinan nahun an ahawayu an nan Uldin, ti paddungnay hi Kristuy ahawayud ugwan ti namahuan hidin natayana ta way aton tu'un mangat hinan pohdon Apo Dios.

⁵ Din penghanah agguy tu'u kimmulugan ya ina'inat tu'uy pumbaholan an pohpohdon di odol tu'u. Ya hidin nanginnilaan tu'uh Uldin ya un at goh niyal'allay nappuhih ina'inat tu'u ti hiyah ne din impa'engha tu'u tuwali, ya wan hiyay dumalat hi ilahhinan tu'un Apo Dios hi mid pogpogna.

⁶ Mu paddungnay natoy tu'u, at ad ugwan ya ni'hiyan tu'uh nan Uldin, at adi mahapul hi un tu'u unudon ti hay pohdon Apo Dios di hiyay unudon tu'u ti linuman nan Na'abuniyanan an Lennaway ataguan tu'u ta balu. At hay aton tu'un mangunud hi pohdon Apo Dios ya bo'on mahkay hay pangunudan tu'uh nan Uldin an nitudo' hidin penghana.

Hay Aat di Uldin ya nan Bahol

⁷ Immannung an nan Uldin di dimmalat hi namhodan tu'un mangiyal'allan mangat hi nappuhi. At hay alyon tu'u mah? Undan alyon tu'uy nappuhih nen Uldin? Mu adi ahan umat hina ti

nan Uldin di nangitudun ha" in hi aat di bahol! Ya gulat ta aggyu inalin nan Uldin di,

“Adi ayu uma'amnaw hinan gina'un di a' agiyu!”†

at mi'id inila' hi aat di umamnawan hi gina'u!

⁸ Mu unat goh intudun nan Uldin an adi maphod di uma'amnaw hinan malgom an gina'un di udum mu hiyaat goh di dimmalat hi nangiyal'allaa' an uma'amnaw. Mu din hopapnah aggyu'u nanginnilaan hi aat nen Uldin ya nahnot di nangamnaw'uh nan gina'un di udum, at nahnot di bahol'u.

⁹ Din aggyu'u nanginnilaan hi aat din Uldin ya hay inila' ya maphoda'. Mu unat goh ininnila' din intugun Apo Dios an waday ipawanah adi' aton ya hiyay nanginnilaa' an nidugah di bahol'u, ya ininnila' goh an inlahhina' ay Apo Dios an paddungnay unna' natoy!

¹⁰ Ya manu ay waday intugun Apo Dios ya ta way aton nan tagun mi'tagun Hiyah mid pog-pogna. Mu mid olog'un mangunud enen intuguna, at hay nunhulbianan ha" in ya anggay ya unna impa'innilay ilahhina' ay Apo Dios!

¹¹ Ti hay nangamnawa' hinan bahol di nangidoldol ay ha" in ta omod unna' nabaholan, mu nan Tugun Apo Dios di dimmalat, ya henen bahol di hiyay dimmalat hi nilahhina' ay Apo Dios.

¹² Ya ta"on un umat hinay ma'at mu immanung damdamay itudun nan Uldin ti hi Apo Dios di nalpuwana, ya an amin di intudun nen Uldin ya hi Apo Dios di ad hapit, at nahamad, ya ma"aphod.

† 7:7 Ex. 20:17; Deut. 5:21.

13 At undan nan maphod an Uldin di dimmalat hi nilahhina' ay Apo Dios? Bo'on ahan, ti hay bahol'uy dimmalat! Ti unat goh ininnila' di aat nan Maphod an Tugun ya un'uat goh inyal'allan numbahol, at hiyay dimmalat hi nilahhina' ay Apo Dios. At hiyah ne panginnilaan an nan bahol ya na'appuhi ti nidugah an dumo'ol an dumalat nan Tugun Apo Dios.

Hay Aid Abalanan nan Tagun Mangat hinan Maphod an Pohdona

14 Inila tu'un indat nan Na'abuniyanan an Lennawah nen Uldin. Mu tagua' ya anggay, at gangaynan gunna' mabaholan, at mid abalina' an mangidinong enen gun'u abaholan.

15 Ti nan maphod di pohdo' hi aton, mu bo'on at goh hiyay ato' ti nan pahiwu' di hiyaat goh di gun'u aton, at tagwan di aat'un umat hina!

16 Ya wa ay ta ato' nan adi' pohdon ya hiyay mangituduh panguluga' hi anahamad nan itudun di Uldin.

17 At bo'on ha"in di gun mangat hi nappuhi ti nalpuh din impa'e'engha' hidin hopapnay gun mangipanomnom ay ha"in.

18 Ya inila' nan aat di ugali' an bennoh'uh din ommod'un nun'appuhin mid ah nilamut hi maphod. Ti ta'on un'u pohdon an mangat hi maphod mu mid abalina'.

19 Ti adi' aton di maphod hi pohdo', an un at goh nan nappuhin adi' pohdon di gun'u aton.

20 Ya gulat ta ato' nan adi' pohdon ya hay itudun ne ya bo'on ha"in nalpuwana ti nalpuh

din impa'e'engha' hidin hopapnah nangata' hi nappuhi an gun mipanomnom ay ha"in.

²¹ At hay aat ten atagu' ya wa ay ta pohdo' an aton di maphod ya mid abalina' an mangat, ti un at goh nan nappuhiy mahapul hi ato'.

²² Ya hay wah nomnom'uh pohdo' hi ato' ya nan inyuldin Apo Dios.

²³ Mu inila' an nob'on di pohdon di odol'u ti hay nappuhiy pohdona an bo'on at goh henen maphod an wah nomnom'u an paddungnay unda mumpolloh. Mu abakona' hinan pohdon di odol'u ti mid abalina' an mamilih pohdo'.

²⁴ At agogohgoha' ti mi'id ahan ah pun'an'anlaa' an tagu! At ngadan nin di mamaliw ay ha"in hitun ato'ato' an umipapuhi? An hiyay dumalat hi ilahhina' ay Apo Dios.

²⁵ Mu edenol'u ahan hi Apo Dios ti Hiyay mamaliw ay ha"in an dimmalt din inat Apu tu'un hi Jesu Kristu!

At hay aat'u mah ya nomnomo' di ato' an mangunud hinan pohdon Apo Dios, mu din ugali' an bennoh'uh din ommod'u ya hiyay dimmalt hi gun'u pangatan hi nappuhi.

8

Nan Balun Ugalin Dimmalt nan Na'abuniyanan an Lennawa

¹ Hay aat ten inulgud'u ya adi ahan moltaon Apo Dios nan tatagun niddum ay Jesu Kristu, at adi lahhinon Apo Dios dida.

² Ti nan nidduman tu'un Jesu Kristu ya wadan ditu'u nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya Hiyay

mumpapto' ay ditu'u. At linumanay ugali tu'u ta balu mahkay di nitaguan tu'un dimmalat nan nidduman tu'un Jesu Kristu. At ad ugwan ya in-datnay abalanan tu'u ta adi tu'u mahkay itugtugan mabaholan, at adi tu'u goh mamolta ya lahhinon ay Apo Dios.

³ Ya bo'on nan pangunudan tu'uh nan Uldin di dumalat hi abaliwan tu'uh nan bahol ti mid olog tu'un mangunud hinan Uldin. Mu hi Apo Dios di mamaliw ay ditu'uh nan abaholan tu'u, ti hay inatnan namaliw ay ditu'u ya hennagna han Imbaluyna ta ni'tagun umat ay ditu'u. Mu mid ah baholna, ya Hiyay paddungnay Onong di Bahol* ta inyatoytay bahol tu'u ta way abalanan tu'un adi mumbahol.

⁴ Ya inatnah ne ta way aton tu'un mangat hi nahamad an umat hinan alyon goh di Uldin. Mu hay pangatan tu'uh nan nahamad ya adi tu'u inaynayun di aat nan ugali tu'uh din hopapna ta nan itudun nan Na'abuniyanan an Lennaway aton tu'u.

⁵ Ti nan tatagun hay ugalidah din hopapnay gunda aton ya paddungnay henen ugaliday ad potu' hi nomnomda. Mu nan tatagun mangat hi itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa ya diday ad potu' hi nomnomda.

⁶ Ya nan tatagun mangabulut hidin ugalidah hopapnay ad potu' hi nomnomda, mu hay balloh nen atonda ya hay ilahhinandan Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan tatagun halimunan nan Na'abuniyanan an Lennaway punnomnomanda ya hay balloh ne ya hay alenggapanda, ya

* **8:3** Lev. 4:1-5:13.

mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

⁷ At nan tatagun hay ugalidah din hopapnay ad potō' hi punnomnomanda ya mi'pattōydan Apo Dios hi angunuhna. Ti mi'id abalinandan mangunud hinan Uldina,

⁸ ya didanay mid abalinanan mangipadenol ay Apo Dios.

⁹ Mu da'yu ya adiyu unudon nan ipanomnom nan ugaliyuh din hopapna ti niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, at nan ipanomnomnan da'yuy hiyay atonyu. Ti nan tatagun aggyu niyodolan nan Lennawan Kristu ya bo'on diday tataguna.

¹⁰ Mu da'yun niyo'odolan Kristu ya immannung an matoy di odolyun dumalat nan bahol. Mu adi mi'yatoy di lennawayu ti mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna an dimmalat nan nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugaliyu.

¹¹ Ya minahuan Apo Dios hi Jesus hidin natayana, at da'yun niyo'odolan nan Lennawana ya mahuana goh di odolyuh un ayu matoy ti nan Lennawanan niyo'odol ay da'yuy mangat.

¹² At hay mahapul hi aton tu'u, i'ibba, ya nan pohdon Apo Dios ta adi tu'u aton din ugali tu'uh din hopapna.

¹³ Ti gulat ta atonyu din ugaliyuh hopapna at milahhin ayun Apo Dios hi mid pogpogna. Mu gulat ta abulutonyu nan badang nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ta ipogpogyun mangat hi pohpohdonyu at mi'tagu ayun Apo Dios hi mid pogpogna.

¹⁴ Ya nan tatagun mangat hinan itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa ya diday imbabaluy

Apo Dios.

¹⁵ Ya hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, ya henen Lennawan nahnag ay da'yu ya adi da'yu ipata'ot an umat hinan tagun ipata'ot nan mahmahingal an apuda. Ti nan Na'abuniyanan an Lennawa ya Hiyay mangipiy-imbaluy ay da'yun Apo Dios, ya idatnay biyang tu'un mangalin Hiyah, “Ama!”[†] hi un way ibaga tu'un Hiya ti inagawit ditu'u.[‡]

¹⁶ Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa goh di mangipa'innilan ditu'u an ditu'uy imbaluy Apo Dios.

¹⁷ Ya bonhon nan imbaluy di taguy banoh amada, ya umat goh ay ditu'un imbabaluy Apo Dios an ditu'uy mamnoh hinan maphod an idatnah nan tataguna. Ya nan ipabnoh Apo Dios ay Kristu ya me'ebnoh tu'u goh, ti gulat ta mi'ligat tu'un Kristu ya mi'bagtu tu'u goh ay Hiya.

Hay Ipabagtuan Tu'uh Awni

[†] **8:15** Hinan ugalin di mumpaha' ya tuluy hapitdah ama ti ihnay hapit an *father*, ya ihnay hapit an *daddy*, ya ihna goh nan hapit an *papa*. Hay pangusalandah nan nahhun ya hinan me'gonan an ma'ma'at an umat hinan graduation unu kasal, ya hay pangusalandah nan netob ya miyatlu ya hinan gagangayna an umat hi pamilya. Heten hapit an na'usal ete hinan verse ya *abba* hinan hapit di Hudyu, ya hiyah ne inusaldah nan gagangaynan ma'ma'at. Hay nipaddungana nin hinan hapit di iYadyang ya *apu* (hi un me'gonan) ya *ama* (hi un nan o'ommod). [‡] **8:15** Inabulut nan ugalin di iGreece ya iRome nan pangagawitan hinan nguhu, ya do'ol di na'atanah nan pamilyan nangawit hi ung'ungnga. Ya henen na'agawit ya mid ah nun'abhiwan di aatna ya nan aat di immannung an holag ti mabalin an alyonay, “Ama,” ya mabalin goh an alanay ipatawid amanan hiya.

18 Hay inila' ya iyal'allana ahan di ipabagbag-tuan tu'uh awni ya un heten ligat tu'ud ugwan.

19 Ya an amin di nalmu ya paddungnay umiyahupdan manod hi pangipattigan Apo Dios hi anabagtun nan imbabaluyunan tataguna.

20 Ti din penghana ya an amin di nalmuh tun luta ya aggyuy nipa'annung din penhod Apo Dios hi aatda ti pimuhida. Ya hay dimmalat ya ni-nomnom Apo Dios an moltaonay tatagu ta balloh din inat Adam, at ni'molta tun nalmuh tun luta. Mu waday mahahalimid damdama

21 ti ad ugwan ya matoy an gun mapitay an amin di nalmu. Mu awniat ipaphod Apo Dios dida, at adida matoy an umat hinan imbabaluy-nan adida mahkay ipidwan matoy.

22 Ya inila tu'un paddungnay naligatan an amin tun nalmun nete"ah din penghana ta nanga-mung ad ugwan an umat hinan punligligatan nan babaih un muntungaw.

23 Ya bo'on dida ya anggay di maligatan ti niddum tu'u goh an wadan nan Na'abuniyanan an Lennawa an nan nanalimun ay ditu'uh din hopapna. At edpol tu'uy ligat tu'ud ugwan ta hodon tu'uy pangipattigan Apo Dios hi un ditu'uy na'agawit an imbabaluyuna an hiyah ne alumanan di odol tu'u ta balu.

24 Hidin te"an di nabaliwan tu'u ya hiyah ne goh di nete"aan di panahalimidan tu'u. Mu aggyuy ni' nipa'annung henen hahalimidon tu'u, ti gulat un nipa'annung at adi tu'u ituluy an manahal-imid, ti undan halimidon di taguy nalpah an nipa'annung?

25 Mu henen hahalimidon tu'u ya adi tu'u tigon

ad ugwan, mu mehodan tu'u ta nangamung un mipa'annung.

²⁶ Ya hay oha goh ya badangan ditu'uh nan Na'abuniyanan an Lennawa ti mi'id abalinan tu'u. Ya ta'on un hay punluwaluan tu'u ya mid inila tu'uh maphod hi ibaga tu'un Apo Dios. At nan Na'abuniyanan an Lennaway bumadang ay ditu'uh mangibagah aatna ti adi tu'u pa'ibagga ay Apo Dios.

²⁷ Ya inilan Apo Dios nan wah nomnom di tatagu, at inilana goh nan nomnomon nan Na'abuniyanan an Lennawah pangibaganan Hiyah abadangan tu'u. Ti nan pohdon Apo Dios hi ibagan nan Na'abuniyanan an Lennawah abadangan tu'u di hiyay hapitona.

²⁸ Ya nan tatagun pento' Apo Dios an mangipa'annung hidin ninomnomnah penhodnah aatda ya diday mamhod ay Hiya, at an amin di ma'at ay dida ya pumbalinon Apo Dios ta hiyay amaphodanda.

²⁹ Ti nete"ah din hopapnah din agguy tu'u ni-tungawan ya i'innilan Apo Dios an ditu'uy tata-guna, at ninomnomnay penhodnah aat tu'u, ta way aton tu'un mangeyengngoh hi aat nan Im-baluy na ta ditu'un amin di imbabaluy Apo Dios. Mu hi Jesus di paddungnay pangpangullu. §

³⁰ At nan ninomnom Apo Dios hi penhodnah tataguna ya diday pento'na, ya diday imbilang-

§ 8:29 Pa'appohdon Jesus hi un way a'agina ti adina pohdon hi un oh'ohha Hiyah imbaluy Amana. Ya ta'on hi un way ma'agawit ta middum ay Hiya ta Hiyay agida mu na'abbagbagtu Hiya ya un dida ti hiyay ne haadna tuwali an pangpangullu.

nah mi'id baholda ti inaliwana, ya danen imbilang Apo Dios ya diday iniddumnah nan anabag-tuna.

Hay Aat di Pamhodan Apo Dios ay Ditu'un Dimmalat hi Jesu Kristu

³¹ Hay ipa'innilan ten amin ya niddum hi Apo Dios an bumadang ay ditu'u, at mid olog di uduman mangameh ay ditu'u!

³² Ya agguyna ahan inadyuwan nan Imbaluyna ti hennagnah tun luta ta inyatoy ditu'un amin! Ya hiyah ne panginnilaan hi unna goh idat an amin di mahapul tu'u!

³³ Ya ta"on hi un way gun umuy mundiklamun ditu'u ta alyonan Apo Dios ad abuniyan di un nabaholan nan pento'nah tataguna mu ibilang Apo Dios didah nahamad di ugalida!*

³⁴ Ya mid ah ohah way biyangnan mummoltah nan tatagun Apo Dios an mannag hi ad imbelnu ti anggay hi Jesu Kristuh way biyangnan mummolta. Mu adi ditu'u moltaon ti inyatoy ditu'u, ya namahuan, at wah dih nan na'abbagbagtun appit di agwan Apo Dios. Ya Hiyay mangihapit ay ditu'un Hiya ta badangan ditu'u!

³⁵ Ya mi'id olog di logom an mangipadinong hi pamhod Kristun ditu'u! Ti ta"on un mid pohod di itaguan tu'u, unu maligatan tu'u, unu mipaligligat tu'u, unu gun tu'u mabtél, unu mawotwot tu'u, unu atata'ot di ma'at ay ditu'u, unu matoy tu'u mu waday pamhod† Kristun ditu'u damdama.

* **8:33** Hay itudun ten nipa"el ya gapu ta imbilang Apo Dios ditu'uh nahamad di ugali tu'u at adina ahan alyon di, "Nabaholan'a damdama!" † **8:35** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

³⁶ At nan punligatan tu'ud ugwan ya na'ulgud hidin penghana ti impitudo' Apo Dios an inalinay, “Gun tu'u hi'ihitangan mapatoy an dim-malat nan pangunudan tu'un Hiya ti paddungnay umat tu'uh nan kalnilun iyuyda golton.”‡

³⁷ Mu ta"on hi un numbino'ob'on di ligat tu'u mu mangabak tu'u damdama ti nan pamhod Kristun ditu'u!

³⁸ Ti hay inila' ya mi'id ah olog di logom an mangipadinong hi pamhod Apo Dios ay ditu'u ti ta"on un tu'u matoy unu matagu ya pepenhod ditu'u damdama. Ya adi abalanan di a'anghel an mangipadinong hi pamhodnan ditu'u, ya mi'id goh di olog nan nappuhin lennawan mangipadinong, ya ta"on hi un numbino'ob'on di ma'at ay ditu'ud ugwan, unu nan ma'at hi awni, mu wagwada damdamay pamhodnan ditu'u.

³⁹ At ta"on un nan way abalinandad daya, unu ad dolom, unu nan malgom an nalmu mu mid goh ologdan mangipadinong hinan pamhod Apo Dios ay ditu'u. Ya hay dumalat hi namhodanan ditu'u ya hi Jesu Kristun Apu tu'u.

9

Hi Apo Dios ya nan Tatagunan Pento'na

¹ Heten alyo' ya makulug ti ha"in goh ya tagua' ay Kristu, at adia' munlayah, ya halimunan nan Na'abuniyanan an Lennaway nomnom'u, at adia' munlayah.

² Ya nidugah di punlungdayaa', ya munha'it di punnomnoma'

‡ 8:36 Psa. 44:22.

³ ti hay aat nan i'ibba' an Hudyun da'min himpangapu. Ya gulat ta mabaliwandan dumalat nan ilahhina' ay Kristu ta mitolman nan moltada ta ha'in moltaon Apo Dios at abuluto'. Mu undan hay aton an nen adi ahan mabalin.

⁴ Ya do'ol di inatnah pinumhodanmi ti da'miy pento' Apo Dios hi tataguna. Ya inyimbaluy da'mi, ya da'miy nangipattignah nan anabagtuna, ya da'mi goh di ni'tulagana, ya da'mi goh di nangidatanah nan Uldina, ya da'miy nahamad di pundayawanan Apo Dios, ya da'miy nangitulaganah pangatanah maphod hi pumhodanmi.

⁵ Ya din tulun nabagtun tataguh din penghanan da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob di ad holag ay da'mi, ya nitungaw hi Kristun da'min himpangapu an Hiyay Dios an mumpapto' hi an amin hi logom. At hay maphod ya gun mibaag di amaphodanah mid pogpogna! Amen!*

⁶ Mu ta'on hi un umat hinay aatmin Hudyu mu bo'on nan udumnan da'miy tagun Apo Dios damdama. Mu wada nin di mangalih, "Gulat mah ta bo'on tagun Apo Dios di udumnan Hudyu at imbahhawna din intulgna ti nan holag Israel di inalinah pangidatanah nan intulgna ti diday tataguna. At mahapul an ditu'un amin an holag Israel di tataguna!" Mu hay pambal'un ne ya okod hi Apo Dios hi pot'onah nahamad an holag ta diday tataguna. Ti hidin penghana ya pento'na nan holag nan ohan imbaluy Israel ta diday tataguna an bo'on nan holag nan agina.

* **9:5** Hiyah ne hapit di Hudyu, ya hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

⁷ Ya umat hina goh di inatnah din holag Abraham ti pento' Apo Dios nan ohan imbaluyna ta nan holagnay ma'alih ap'apun Abraham, mu agguynah Ishmael. Ti inalinan Abraham di,

“Nan holag nan imbaluymun hi Isaac ya anggay di pot'o' hi mibilang hi holagmu, ya bo'on nan holag han agina.”†

⁸ At hay itudun ne ya bo'on an amin nan nitungaw an taguy ibilang Apo Dios hi taguna, ti anggay nan pot'onah pangipa'annunganah din intulagna, ya diday nahamad an tataguna.

⁹ Ti hay intulag Apo Dios ay Abraham ya inalinay, “Hay tawon hinan at hituy pangitungawan Sarah hinan lala'in imbaluyyu.”‡

Ya manu ay nitungaw henen lala'in holag Abraham an hi Isaac ya henen nitulag di dimmalat ta way pot'onah taguna.

¹⁰ Ya wada goh di ohah ulgudo' an ituduna goh di aat nan nahamad an holag Israel. Ti hi Isaac an ad holag ay ditu'u ya nunhabih ahawanan hi Rebecca, ya nunduppel di inhabinan linala'i.

¹¹⁻¹² Ya hidin agguyna nuntungawan ya pento' Apo Dios nan penhodna ay danen duwan mitungaw, at ni'hapit ay Rebecca an inalinay, “Nan pangpangullun mitungaw ya mahapul an unudonay hapiton nan metob an paddungnay hiyay apuna.”§

Ya manu ay inalinah nahhun ya unda mitungaw ya ta panginnilaan hi un bo'on hay inatdah maphod unu nappuhiy dimmalat hi namto'anan

† 9:7 Gen. 21:12. ‡ 9:9 Gen. 18:10, 14. § 9:11-12 Gen. 25:23.

Jacob, ya agguynah Esau ti nan ninomnomnah penhodnay dimmalat.

¹³ Ya umat goh hitu din impitudo' Apo Dios hidin penghana ti inalinay,

“Penhod'uh Jacob,
ya bo'on hi Esau.”*

¹⁴ Mu undan alyon tu'uy un ipangngel Apo Dios ti penhodnay oha ya adinay oha? Adi ahan umat hinay aat Apo Dios!

¹⁵ Mu okod hi Apo Dios an mamilih pohdona an hiyah ne goh din inalinan Moses hidin penghana ti inalinay,

“Okoda' an mamto' hi
pohdo' hi igohgoha'.”†

¹⁶ At hay aton Apo Dios an mamilih taguna ya bo'on nan nomnomon di tataguh pamhodanda unu nan atondan maphod di dumalat, ti okod hi Apo Dios hi hom'ona.

¹⁷ Ya impitudo' Apo Dios din inalinah nan alid Egypt an hi Pharaoh‡ an inalinay,

“Nun'alio' he"a,
ya inabulut'uy nangipaligligatam hinan
tatagu',

ya manu ay inat'u ya ta he"ay pannigan di
tataguh anidugah di abalina',

ya ta way a'al'alya' an amin hinan
tataguh tun alutaluta.”§

¹⁸ At hay itudun hatun inulgud'u ya nan ninomnom Apo Dios hi pot'onah igohgohana ya diday

* **9:13** Mal. 1:2-3. † **9:15** Ex. 33:19. ‡ **9:17** Hay ngadana nin ya hi Amunhotep II (1148-1411 B.C.) Bahaom nan footnote di Ex. 3:10 ta innilaom di udumnan aatna. § **9:17** Ex. 9:16.

igohgohana. Mu nan ninomnomnah ipahelot di nomnomda ya diday adi ma'al'alu'.

Hay Aat di Bungot Apo Dios ya nan Gohgohna

¹⁹ Mid mapto' ya waday udum ay da'yun mangalih, “Umat ay hinay aton Apo Dios ya goh ta boholonay adi umunud ay Hiya? Ti gulat ta Hiyay munnomnom hi pohdonah aat di tagu at undan mabalin hi un nob'on di aton nen tagu?”

²⁰ Mu hay pambal'un ne ya goh ta umat hinay alyom, ibba'? Anaad ta ipanuhmuy aat Apo Dios? Ti alyon nan Hapit Apo Dios di,

“Gulat ta nan munduwin hi banga

ya undan alyon nan dinuwinan banga di,

Goh ta umat hituy nangammam hi aat'u?”*

²¹ Mu okod nan munduwin hi pohdona an bo'on nan duwinonay okod! Ti hay aton nan munduwin hinan ohan map'ol an uklit ya godwona ta duway duwinona ta iyammanay oha ta hinalitan† ya bangay oha. Mu waday biyangnan munnomnom hinan pohdonah atona!

²² Ya hiyah ne goh di aat nan aton Apo Dios hinan tatagu. Ti gulat ta nan tataguh penghanan nabaholan ya waday biyangnan bumungot ay didah unna pohdon ta panginnilaan an nidugah di abalinana. Mu agguyna penhod, at agguy bimmungot ay dida ti mehodan, at inedpolnay baholda an ta'on unda inat di mun'olog hi amoltaanda.

²³ Ya manu ay inatnay umat hina ya ta ipatignay anidugah di anabagtunah nan tatagun

* **9:20** Isa. 29:16; 45:9. † **9:21** Hene ya nanginan gina'u an ohan kalahin di tibung.

pento'nah igohgohan an didanay idadaana an mi'yamlong ay Hiyad abuniyan hi udum di algaw.

²⁴ Ya ditu'u hana nan pento'na an Hudyuy udumna, ya ta"on goh nan Hentil.

²⁵ Ya hiyah ne goh din impitudo'nah nan liblun intudo' Hosea an inalinay,

“Nan tagun bo'on tagu' hidin hopapna ya diday pot'o' hi tagu' ti nan himpamabluy an agguy'u penhod hidin hopapna ya diday pohdo' ad ugwan.”‡

Ya inalina goh di,

²⁶ “Bo'on da'yuy tatagu'!”

Mu ad ugwan ya diday ma'alih imbabaluy Apo Dios an adi matmattoy.§

²⁷ Ya inulgud Isaiah hidin penghanay aat di Hudyu an inalinay,

“Dimmo'ol nan Hudyu an hay uyapda ya umatdah nan panag hinan pingit di baybay.

Mu ta"on unda umat hina ya nahnotday mabaliwan*^{*}

²⁸ Ti awniat ihamad Apo Dios an mummoltah nan tataguh tun luta,

ya adina hakupon ti un himbumaggay pangatana.”†

²⁹ Ya hay oha goh hi inalin Isaiah hidin penghana, ya inalinay,

“Hi Apu tu'un mumpapto' an amin hi logom,

‡ 9:25 Hos. 2:23. § 9:26 Hos. 1:10. * 9:27 Isa. 10:22. † 9:28 Isa. 10:23.

ya gulat ta agguyna binaliwan di udumanan ditu'un Hudyuh din nummoltaana at na'ubah tu'un amin an umat hinan tatagud Sodom ya ad Gomorrah.”‡

Hay Agguy Nangulugan nan Hudyun Jesus

³⁰ Hay itudun hatun inali' ya nan Hentil hidin penghana ti agguйда ninomnom di atonda ta way pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalida. Mu la'tot ya kimmulugda, at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalida.

³¹ Mu nan tatagun pento' Apo Dios hi tatagunan Hudyu ya impadahdan mangunud hinan Uldin, ti alyonday un hiyay dumalat hi pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalida, mu agguy imbilang Apo Dios an nahamad di ugalida ti mid ologdan mangunud.

³² Ya anaad ta agguy nibilang an nahamad di ugalida? Manu ay ya hay iniladah atonda ta mibilang an nahamad di ugalida ya alyonday un ammuna nan pangunudandah nan Uldin, ya agguйда inila an mahapul an wada goh di pangulugdan Apo Dios! At hay agguйда nangunudan ay Kristuy dimmalat hi nibahhawan di inatda an paddungnay un hiyay batun ahalibdudanda.

³³ Hiyah ne din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Wada han tagun umat hi batun ihina' ad Zion an babluy di Hudyu
an paddungnay ahalibdudan di tatagu,
ya Hiyay dumalat hi ibahhawan di atonda an umatdah nan mahalibdudan hi batu.

‡ 9:29 Isa. 1:9.

Mu nan mangulug ay Hiya an ay batu
ya adida ahan mabainan hinan pangunudan-
dan Hiya.”§

10

¹ I'ibba', hay pohdo' ahan ya hay abaliwan di
Hudyu an hiyah ne gun'u iluwalun Apo Dios.

² Ya ihtigua' nan Hudyuh nan amahludan
mangipadah an mangunud ay Apo Dios, mu mid
iniladah ustuh atonda ti bo'on nan Makulug an
Ma'unud di unudonda.

³ Ti mid iniladah ma'ahhapul ta way aton Apo
Dios an mangibilang an nahamad di ugalida. Ti
hay inatda ya diday nunnomnom hi atonda, ya
agguyda inunud din intudun Apo Dios hi atonda
ta way pangibilanganan nahamad di ugalida.

⁴ Ti hay aatna ya pinogpog Kristuy ahapulan
nen Uldin ta an amin di mangulug ay Hiya ya
ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida.

Hay Adi Pangipangngilan Apo Dios hi Baliwana

⁵ Waday intudo' Moses hidin penghana an in-
tudunay mahapul hi aton ya un ibilang Apo Dios
an nahamad di ugali an dimmalat di pangunudan
hinan Uldin, ti inalinay,

“Unudon ay nan tagun amin nan itudun di
Uldin

ta inaynayunan mangat hi enggana an
adina ibahbahhaw

at henen tagu ya mi'tagun Apo Dios hi mid
pogpogna.”*

Mu mid olog di tagun mangat hi umat hina.

§ 9:33 Isa. 8:14; 28:16. * 10:5 Lev. 18:5.

6-7 Mu nan mitudtudun hay aat di pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalin dumalat nan pangunudan ay Kristu ya umat hituy alyonah nan Hapit Apo Dios:

“Adiyu ahan alyon hi nomnomyuy,
Hay umayan tu'u nin ya un tu'u mabaliwan ad abuniyan,
unu ad dolom?”†

Nan abaliwan tu'u ya immannung an nalpud abuniyan ya ad dolom ti hi Kristu ya immalih tun luta (an nalpud abuniyan), ya natoy ya namahuan (an nalpud dolom). Mu bo'on ditu'uy nangat, ti hay mahapul hi aton tu'u ya anggay ya ihamad tu'uy pangulug tu'un Hiya.

8 Ya nalakah nen ulgud hi innilaon ti ituluy nan impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Nalakah innilaon nan ulgud ti wah nomnom tu'u,
at gun tu'u nomnomon di aatna.”‡

Ya hiyah ten ulgud an ul'ulgudonmi an hay aat di pangulug ay Kristu.

9 Ya gulat ta ulgudonyuy un makulug an hi Kristuy Apu tu'u ya kulugonyu goh an minahuan Apo Dios Hiyah din natayana at mabaliwan ayu.

10 Ti nan tagun kumulug ya hiyay ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina, ya nan tagun mangulgud hi un hi Kristuy Apuna ya hiyay mabaliwan.

11 Ti hay impitudo' Apo Dios hidin penghana ya inalinay,

“Nan tagun kumulug
ya Hiya ya adi mabainan.”§

† 10:6-7 Deut. 30:12-13. ‡ 10:8 Deut. 13:14. § 10:11 Isa. 28:16.

12 Mu nan tagun pangalyana ya an amin nan tatagun kumulug an ta"on hi unda Hudyu unu Hentil ti mi'id nun'abhiwandan amin. Ti hi Apo Dios di Apudan amin, ya an amin di mumbagah badang Apo Dios ya nidugah di idatnan didah maphod.

13 An hiyah ne goh din impitudo' Apo Dios an inalinay,

“An amin di mangalih,
Apu, baliwana' ni!
ya diday mabaliwan.”*

14 Mu mid iniladan mangalih, “Apu, baliwana' ni!” hi unda aggyu kimmulug ay Hiya. Ya mid atondan kumulug hi unda aggyu dengngol di Ulgud an hay aatna. Ya mid atondan mangngol hi un mi'id umuy mun'ulgud.

15 Ya mid atondan umuy mun'ulgud hi un mid mannag ay dida. Ya intudun goh din impitudo' Apo Dios di aat nan umuy mun'ul'ulgud ti inalinay,

“Umipa'anla ahan un waday tagun dumatong
an umalin mangulgud hinan Makulug an
Ma'unud!”†

16 Mu adi an amin di mangngol ya kimmulugdah nan Maphod an Ulgud. Ti ta"on un din propetan Apo Dios hidin penghanan hi Isaiah ya do'olda goh di aggyu nangulug hidin inulgudna, ti inalinay,

“Apo Dios,
inilam an nahnotday nangulug hidin inul-
gudmi!”‡

* **10:13** Joel 2:32; Ac. 2:21. † **10:15** Isa. 52:7; Nah. 1:15. Bahaom goh nan footnote di Nah. 1:15. ‡ **10:16** Isa. 53:1.

17 At hay aatna ya kumulug nan taguh unna donglon nan Ulgud an hay aat Kristu, mu mahapul an waday mun'ul'ulgud hi mahhun ta waday donglonah kulugona.

18 Mu undan agguy dengngol nan Hudyuh nen Ulgud? Immannung an dengngolda, ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“An amin nan abablubabluy ya waday nangngol hinan inulgudda, ti niba'el an amin ta nangamung di pingitnah immuyda nangulgudan.”§

19 Immannung an ininnilan di Hudyuy aat di Ulgud ti hidin penghana ya inulgud Moses din inalin Apo Dios hinan Hudyun paddungnay inhingalna didan inalinay,

“Baliwa' di udumnan tatagu, at mun'annel ayu.

Ya baliwa' nan tatagun agguy nanginnila, at umi'ingol ayun Ha"in.”*

20 Ya natulid hi Isaiah an nangipa'innilah nan inalin Apo Dios ay hiyan inalinay,

“Nan tatagun agguy nanod hi umalia' ya ininila' ay dida, ti nan tatagun agguy nangibagah aat'u ya diday nangipa'innila'.”†

21 Mu hay inulgud Apo Dios hi aat di Hudyu ya inalinay,

“Gun'u al'alu'on nan tatagu ta way atondan kumulug,

§ 10:18 Psa. 19:3-4. * 10:19 Deut. 32:21. † 10:20 Isa. 65:1.

mu adida damdama donglon ti
ma'addu'ugdah nan Hapit'u.”‡

11

Hay Aat di Gohgoh Apo Dios hinan Hudyu

¹ Adi tu'u alyon hi un din'ug Apo Dios di Hudyuh tataguna ti agguyna! Ti waday nabaliwan an umat ay ha"in an Hudyua' goh ti nidduma' hinan himpangapun holag Benjamin an ap'apun Abraham.

² Ya pentoy Apo Dios nan Hudyuh tatagunah din hopapna, ya agguyna din'ug dida. Ya inilayu nan ulgud an impitudo' Apo Dios hidin penghanan mangibaag hi nunhudhudolan Elijah ay Apo Dios an inalinay,

³ “Apu, gunda pinatoy nan do'ol an propetam,
ya numpa"ida goh nan pun'onnganmin
He"a.
Ya ha"in ya anggay di na'angang hi tagum,
ya te an ipadahda goh an mamatoy ay
ha"in!”*

⁴ Ya tembal Apo Dios an inalinay,
“Ta"on un do'ol di mundayaw hinan bulul an
hi Ba'al
mu wada damdamay pituy libuh tatagun
hinania' hi tagu' ta diday adi' ubahon
an didanay agguy ni'dayaw ay Ba'al.”†

⁵ Ya hiyah te goh di aatnad ugwan ti waday nahnot an Hudyun pentoy Apo Dios an dimmalat nan gohgohnan dida.

‡ 10:21 Isa. 65:2. * 11:3 I Ki. 19:10, 14. † 11:4 I Ki. 19:18.

⁶ Ya henen inatnan namto' ay dida ya bo'on hay inatdah maphod di dimmalat hi namto'an an dida ti nan gohgohna. Ti gulat ta nan aton di tagun maphod di hiyay ammunah dumalat hi namto'an Apo Dios ay didah tataguna at adi mahapul hi un way gohgoh Apo Dios. Mu adi umat hina!

⁷ At hay aatna ya agguy ininnilan nan Hudyuy atondan mangunud ay Apo Dios, ti unda nah-not di nanginnilah atonda an didanay pento' Apo Dios. Ti nan udumna ya adida ahan mitudtuduwan.

⁸ Ya inalin goh din impitudo' Apo Dios di,
 “Impahelot Apo Dios di nomnomda,
 at hiyaat un ta'on unda bahaon unu donglon nan Makulug an Tugun ya adida pa"innilah aatna.
 An hiyah ne aatnah hopapna ta nangamung ad ugwan.”‡

⁹ Ya inalin goh nan Alin hi David di,
 “Apu, me'nong un nan maphod an indatmun diday hiyay dumalat hi a'ubahanda,
 ta ta'on unda paddungnay magah ta hiyay moltada!§

¹⁰ Ya paddungnay helngam di nomnomda ta adida innilaon di Makulug an Tugun,
 ya paddungnay ipapi'ugmu nan ligatda ta mabu"ungdah nan damotda.”*

¹¹ Ya unat goh agguy kimmulug nan Hudyu ya din'ug Apo Dios dida, ya wada nin di man-

‡ **11:8** Deut. 29:4; Isa. 29:10. § **11:9** Psa. 69:22. * **11:10** Psa. 69:23.

galih unna itutuluy an man'ug ay dida ta nangamung. Mu adina! Ti hidin aggyuy kimmulugan nan Hudyu ya impehnag Apo Dios nan Hapitnah nan Hentil ta diday mabaliwan, ta tigon ay nan Hudyuy aton Apo Dios an mamaliw hinan Hentil at olom ya umamohda, at mi'kulugda goh.

¹² At hay na'at ya dimmalat nan bahol di Hudyuh aggyuda kimmulugan ya hiyay pinumhodan ahan nan udumnan tagun amin hitun luta an nan Hentil. Mu awniat do'do"ol di Hudyun kumulug. Ya wa ay ta ma'at hana at iyal'allan nan Hentil an gun pumhod ti middumdah nan pumhodan di Hudyu!

Hay Abaliwan nan Hentil

¹³ Waday alyo' ay da'yun Hentil: Ha"iin di ohah baal Kristu an ma'alih apostoles,[†] ya *nahnaga'* ay da'yu, at hay ato' hinan puntamua' ay da'yu ya ipattig'uy anabagtun ten tamu'.

¹⁴ Ya hay ohah pangata' hi umat hitun tamu' ya ta way aton nan i'ibba' an Hudyun umamoh, at olom ya pohdon di udumnan mi'kulug ta way atondan mabaliwan.

¹⁵ Ti din nan'ugan Apo Dios hinan Hudyu ya hiyah ne nangiddumanah nan udumnan Hentil hitun lutan Hiya ta mi'hina"aman dida. Mu iyal'allanan ma"aphod di ma'at hi gutud di kumulugan nan Hudyuh pangabulutan Apo Dios ay dida goh ti paddungnay mamahuandah nan natayanda!

¹⁶ Nan ugali tu'u ya upingon tu'uy itang hinan tinapay ta e'nong tu'un Apo Dios, mu nan

[†] **11:13** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*.

na'angang ya bagin Apo Dios damdama.‡ Ya heden na'upeng ya paddungnay hi Abraham, ya nan na'upingana ya didanay do'ol an holagna. Ti tagun Apo Dios hi Abraham, at nan holagna ya diday tatagun Apo Dios goh. Ya umat goh hinan ayiw ti paddungnay hi Abraham di lamutna ta nan hapangna ya didanay holagna. Ya henen lamut ya bagin Apo Dios, at bagina goh nan hapangna.

¹⁷ Nan Hudyu ya paddungnay dida nan ayiw an olibon wah nan galden ta nan Hentil ya diday ayiw an olibon wah nan inalahan. Mu hinalipangan Apo Dios di udumnah nan hapang di ayiw an wah nan galden ti nappuhida, ya innalnay udumnah nan hapang di ayiw an wah inalahan ta inhu"upnah din nahalipangan an ayiw ta ni'tagu. At da'yun Hentil ya niddum ayuh nan agguy nahalipangan an Hudyu ta mi'hini"itang ayun didan nen lotan di ayiw.

¹⁸ Mu ta"on un ayu nihukat hinan paddungnay nahalipangan an Hudyu ya adiyu iyamlay aatyu ti un adya nomnomonyu an bo'on da'yuy mangidat hi bi'ah nan lamut, ti nan lamut di mangidat hi bi'ahyu!

¹⁹ Mu gulat ta waday Hentil an mangalih, "Oo, mu ihnay hulbi' goh ti ha"in nihukat hinan nahalipangan!"

²⁰ Immannung hene! Mu manu ay nahalipanganda ti nan agguyda kimmulugan, ya da'yuy nihu"up an Hentil ta mi'tagu ayu ti nan kimmuluganyu. Mu adiyu iyamla hene aatyu ta unyuat papuutan.

‡ 11:16 Num. 15:17-21.

²¹ Ti nan Hudyun paddungnay hapang tuwalin nen ayiw an aggyuy kimmulug ya hinalipangan Apo Dios. At da'yun bo'on nahamad an hapangna ya undan adi da'yu moltaon hi un mibahhaw di pangulugyu?

²² At mahapul an innilaonyu nan nahamad an homo' Apo Dios ya hay aat goh nan nahamad an pummoltana. Ti nahamad di pummoltanah nan Hudyun numbahol, mu hom'on da'yun Hentil hi unyu inaynayun an abuluton nan pangipadutu'anan da'yu. Mu gulat ta adiyu inaynayun an mangabulut at mahalipangan ayu goh.

²³ Ya gulat ta hukatan nan Hudyuy ugalida ta kumulugda at mipabangngaddan nen ayiw an nahalipanganda ti abalihan Apo Dios an mangat.

²⁴ Ya da'yun Hentil ya paddungnay da'yuy hapang nan ayiw an olibon wah inalahan an nahalipangan ta nihu"up hinan ayiw an nahalipangan an wah nan galden. Mu bo'on da'yuy hapang nen ayiw tuwali. Mu nan Hudyuy paddungnay ayiw hinan galden an nahalimunan. Ya ta"on unda nahalipangan mu diday hapang nen ayiw tuwali, at nalaklakadah ipabangngad Apo Dios enen ayiw an nahalipanganda.

Hay Pangipattigan Apo Dios hinan Pammo'anan Amin hinan Tatagu

²⁵ Waday pohdo' an ipa'innilan da'yun i'ibba' an Hentil an aggyuy na'in'innilah din hopapna, ta way atonyun adi mumpahiya ya un nan Hudyu. Ti hay aat nan Hudyun adi ma'al'alu' ya la'tot ya ma'al'alu'da ti awni ta magtud di uyap nan Hentil an middum ay Apo Dios at ma'al'alu' nan Hudyu.

26 Ti hay adatngan di gutud at mabaliwan an amin nan Hudyu. An hiyah ne impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Waday Bumaliw an malpuh nan babluy'un ad Zion,

an Hiyay mamogpog an amin hinan nun'appuhin aton nan holag Jacob an Hudyu. §

27 At aliwa' di baholda ti hiyah ne ipa'annungan din intulag'un didah din penghana.”*

28 Ya mi'bohhol ay Apo Dios nan udumnan Hudyu ti nan nan'ugandah nan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu, ya hiyay dimmalat hi nangiyi-wilan Apo Dios ay da'yun Hentil hinan Maphod an Ulgud. Mu ta'on ya nan Hudyu damdamay nahhun hi pento' Apo Dios hi tataguna, ya poh-pohdona dida an dimmalat di namhodanah din tataguh penghanan ad holag ay dida an da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.

29 Ti pento'na didah penghana, ya intulagnay amaphodanda, at adi mabalin hi un hukatan Apo Dios di nomnomna ta ibahhawnay namto'anan dida ya nan homo'na.

30 Ya da'yun Hentil ya aggy ay kimmulug ay Apo Dios hidin penghana. Mu ad ugwan ya ongol di homo'nan da'yu an dimmalat nan aggy kimmulugan nan Hudyu.

31 Ya umat goh hinan Hudyuh awni ti ad ugwan ya adida kumulug. Mu awniat la'tot ya kimmulugda, at ongol di pammo' Apo Dios ay didan umat

§ 11:26 Isa. 59:20; 27:9. * 11:27 Isa. 59:21.

hi pammo'nan da'yun Hentil.

³² Ti inyabulut Apo Dios an amin di tatagun Hudyu ya nan Hentil ta mumbaholda, ta way atonan mangipattig hi homo'nan didan amin.

Hay Panapitan hi Amaphodan Apo Dios

³³ Uya'ay anidugah nan idat Apo Dios hi amaphodan nan tatagu,

ya nidugah goh di anala'engna ya nan inilana!

Adi tu'u pa"innilah aat di pohdonan ma'at,
ya adi tu'u goh pa"innilah nan aat di ato'atona.

³⁴ Ya hiyah ne goh din impitudo' Apo Dios hidin penghana, ti inalinay,

“Mid ah ohah taguh nanginnilah aat di nomnom Apu tu'u,

ya mid ah ohah tagun way abalinanan muntugun ay Hiya.”[†]

³⁵ Ya inalin goh nan Hapit Apo Dios di,

“Mid ah ohah tagun way abalinanan mangidat hi logom ay Apo Dios

ta way dumalat hi pangibalhan Apo Dios an mamallog.”[‡]

³⁶ Ya manu ay umat hinay aatna

ti hi Apo Dios di nunlumun amin hinan numbino'ob'on an nalmu.

Ya wagwadada hanan nalmu ti Hiyay manalimun,

at nalmudan amin ta way mangipabag-tun Hiya,

[†] 11:34 Isa. 40:13. [‡] 11:35 Job 41:11.

at baginan amin.

At hi Apo Dios di ma'alih na'abbagbagtuh
mid ah pogpogna!

Amen!§

12

Nan Maphod hi Aton hi Pangunudan ay Apo Dios

¹ Immannung an nidugah di homo' Apo Dios ay ditu'u, i'ibba! At hay mahapul hi atonyu ya ibilangyuy odolyuh bagin Apo Dios an pad-dungnay unyu e'nong ay Hiyah ad ugwan an ataguyu ta milahhin an bagina, ta henen atonyuy mangipadenol ay Hiya. Ya maphod hi un hiyah ne nomnomonyuh atonyu ta hiyay pundayawyun Apo Dios.

² Ya adiyu eng'enghon nan nappuhin aton di tataguh tun luta ta unyuat abuluton di ahukatan di punnomnomyu ta balu ta abalinanyun manginnilah pohdon Apo Dios ta nan maphod di atonyu, ya nahamad, ya nan mangipadenol ay Apo Dios.

³ Impadutu'a' ay Apo Dios hinan nangidatanah haad'uh pangata' hinan tamuna, at hiyaat un'u al'alu'on da'yu. Mu hay iyal'alu"u ya adiyu ipahiyay aatyu ta topngonyuy punnomnomyu ti nan indat Apo Dios hi aat di pangulugyu ya hiyay nomnomonyuh aatyu ya anggay.

⁴ Ya un ohay odol tu'u, mu numbino'ob'on di alimatungna, ya numbino'ob'on goh di tamun nan alimatung.

§ 11:36 Hay pohdonan ibaga ya *hene* ya *abuluto' ahan!*

⁵ Ya umat goh hina ay ditu'u ti ta'on hi un tu'u numbino'ob'on mu paddungnay un tu'u ohan odol ti nan nalammungan tu'un niddum ay Kristu. At paddungnay ditu'uy numpun'ummum an umat hinan alimatung di ohan odol.

⁶ Ya numbino'ob'on di indat Apo Dios hi abalinnan tu'un dimmalat nan homo'nan ditu'u. At hay maphod hi aton tu'u ya henen abalinnan tu'un indatna ya hiyay mun'olog hi itamu tu'u. Ti gulat ta hay abalinnan di oha ya nan pangul'ulgudanah nan impa'innilan Apo Dios ay hiya at ammuna nan kulugonah impa'innilan Apo Dios ay hiya ya hiyay ulgudona.

⁷ Ya gulat ta hay abalinnan di oha ya un bumadbadang hinan i'ibbanan mangunud ya mahapul an hiyah ne atona. Ya gulat ta hay abalinnan di oha ya un muntudtudu at mahapul an hiyay gunna aton.

⁸ Ya gulat ta hay abalinnan di oha ya un umipadenol hinan tatagu at mahapul an hiyay gunna aton. Ya nan tagun ma'an'anidat an umigohgoh hinan tatagu ya mahapul an do'lonay gunna idat. Ya nan tagun hay haadna ya un mumpapto' hi i'ibbana ya mahapul an mahmahlun mangat enen haadna. Ya nan tagun hay tamuna ya unna igohgohan nan munligat ya mahapul an mundenol an mangat.

⁹ Ya mahapul an na'ahhamad di pamhodyuh* nan i'ibbayu. Ya pahiwonyu nan nun'appuhin ma'at ta hay nahamad di amnawanyu.

¹⁰ Ya mumpopohhodan† ayun paddungnay hina"agi ayu. Ya pa'enghaonyun e'gonan nan

* **12:9** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **12:10** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece.

i'ibbayu ta bo'on hay odolyuy pohdonyuh me'gonan.

¹¹ Ya mahapul an mahmahlu ayun muntamu ta adi ayu mapayad. Ya laylaydonyun muntamuh nan tamun Apo tu'u.

¹² Ya maphod hi un ayu mun'an'anla ti henen hahalimidonyu. Ya e'edpolyuy ligatyu, ya gun ayu munluwalun Apo Dios.

¹³ Ya ibingayanyu nan ibbayun nawotwot, ya halimunanyu nan mangili.

¹⁴ Ya iluwaluanyu nan tagun mamaligat ay da'yu ta idat Apo Dios di amaphodanda ti adi maphod hi un hay pumuhianday ibagayu.

¹⁵ Ya middum ayuh nan tagun mun'an'anla ta mi'yanla ayun dida, mu mi'lungdaya ayu goh hinan tagun munlungdaya.

¹⁶ Ya pun'u'unnudonyuy nomnomyu, ya adi ayu mumpahpahiya, ya mi'ligwa ayuh nan na'ampan tagu. Ya adiyu nomnomon hi un ayu nala'eng.

¹⁷ Ya gulat ta way mangat hi nappuhin da'yu ya adiyu iballoh hi nappuhi goh, mu atonyuy maphod ta way pannigan di tataguh anahamad di ugaliyu.

¹⁸ Ya ipadahyuy abalinanyun mangiyuyah nan aton nan tatagun da'yu ta mid al'alín da'yu.

¹⁹ Adiyu iballoh, i'ibba', nan nappuhin aton di tatagun da'yu ta okod hi Apo Dios an mummoltan dida ti inalin goh din impitudo' Apo Dios di,

“Okoda' an hi Apuyun mangiballoh an mummoltan dida.”‡

‡ 12:19 Deut. 32:35.

²⁰ Ya hay mahapul hi aton tu'u ya unudon tu'u goh nan ohan impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Gulat ta mahinaangan nan mi'bohhol ay da'yu

ya ipaphodyun panganon dida.

Ya umat goh hinan a'uwwawanda

an mahapul an idatanyu didah inu-monda.

Ti atonyu ay hana ya mabainandah nan nangatandah nappuhin da'yu.”§

²¹ Ya adiyu goh unudon nan atondan da'yun nappuhi ta adi ayu ma'abak an dumalat enen atonda.

Mu atonyuy maphod ay dida ta hiyay dumalat hi pangabakanyuh nan nappuhi.

13

Hay Pangunudan hinan Uldin di Gubilnu

(Tit. 3:1; I Pet. 2:13-17)

¹ Mahapul an un'unnud tu'un amin hinan u'upihyal di gubilnu ti diday ap'apu tu'u ti adi mabalin hi unda munhaad hi un adi abuluton Apo Dios, ti hi Apo Dios di namto' ay didah nan punhaadanda.

² Ya gulat ta adi unudon nan tataguy imandal nan upihyal ya paddungnay un hi Apo Dios di adida unudon ti Hiyay namto' ay dida, at adida ay unudon ya mamoltada.

³ Ya adi mahapul an ta'tan nan mangat hi maphod nan upihyal ti nan mangat hi nappuhiy mangita'ot. At gulat ta pohdonyun adi tuma'ot hinan u'upihyal ya atonyuy maphod, at iyamla da'yu.

§ 12:20 Prov. 25:21-22.

⁴ Ti diday pento' Apo Dios ta atonday pohdona, at muntamudah amaphodanyu. Mu gulat ta atonyuy nappuhi at hiyah ne ta'tanyu ti waday biyangdan mummoltan da'yu. Ti diday baal Apo Dios, at indatnay biyangdan mummoltah nan mangat hi nappuhi.

⁵ At hiyaat un mahapul an unudonyu nan u'upihyal an ap'apuyu. Mu hay maphod ya bo'on hay tuma'tanyuh amoltaanyuy dumalat hi pangunudanyuh nan u'upihyal, mu manu ay atonyu ti inilayun hiyah ne maphod hi aton.

⁶ At hiyaat unyu goh bayadan di buwityu ti hi Apo Dios di itamuan nan u'upihyal ta ihamaddan mangat hinan mahapul an atonda.

⁷ Ya mahapul an bayadanyun amin di utangyuh nan u'upihyal, at bayadanyun amin di buwityu. Ya e'gonanyu nan u'upihyal, ya hapitonyuy amaphodanda.

Hay Maphod hi Aton hinan I'ibba

⁸ Mahapul an bayadanyun amin nan tagun immutanganyu ta adiyu inaynayun an ma'u'utangan. Mu hay pun'u'uttangan tu'uat ya nan pumpopohhodanan* tu'un amin. Ti nan tagun mamhod hi i'ibbana ya hiyay mangunud hinan Uldin Apo Dios.

⁹ Ti gulat ta unudonyu nan nitudo' an Uldin an alyonay,

“Nan pamhodyuh odolyu ya mahapul an umat goh
hinay pamhodyuh nan i'ibbayu,”†

* **13:8** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **13:9** Lev. 19:18.

at inakamnay udumnah nan Uldin an umat hi,
 “Adi ayu umilugtap,”‡
 ya
 “Adi ayu pumatoy,”§
 ya
 “Adi ayu mangakaw,”*
 ya
 “Adi ayu uma'amnaw hi gina'un di i'ibbayu,”†
 ya nan udumna goh an Uldin an umat hina.

¹⁰ Ti nan mamhod hi ibbana ya adi mabalin hi unna aton di nappuhin hiya. At nan way pamhodna ya hiya goh di mangunud an amin hinan Uldin Apo Dios.

¹¹ Ya mahapul an atonyu hana ti inilayun magadyuh di pogpogna. Ya da'yun napayad an mangat hi tamun Apu tu'u ya paddungnay nonollo' ayu, at mahapul an ay bumangon ayu ta humlu ayu ti magadyuh di abaliwan tu'ud ugwan,‡ an adi umat hidin hopap di kimmulugan tu'u.

¹² Ya paddungnay helong ad ugwan ti do'ol nan nappuhin ma'ma'at, mu na'uy an pumatal tu'u, at ipogpog tu'un mangat hinan aton nan tatagun paddungnay hay helong di pohdonda. Ya ditu'un pentangan Apo Dios ya mahapul an paddungnay egtom tu'uy gina'u tu'un mi'gubat hinan nun'appuhi.

¹³ Ya mahapul an ihamad tu'uy pangat tu'u ti hiyah ne aton di tagun mamhod hi paddungnay potang. At adi ayu me'yat an mangat hinan

‡ **13:9** Ex. 20:14; Deut. 5:18. § **13:9** Ex. 20:13; Deut. 5:17.

* **13:9** Ex. 20:15; Deut. 5:19. † **13:9** Ex. 20:17; Deut. 5:21.

‡ **13:11** Hiyah ne abaliwan di odol tu'u ta mumbalin hi nahamad an odol an adi matmattoy.

atondan lumihog, ya adi ayu mabubutong, ya adi ayu nabinabai. Ya da'yun binabai ya adi ayu nalinala'i. Ya adi lumihog di aatyu, ya adi ayu mumbobohhol, ya adi ayu umapah nan i'ibbayu.

¹⁴ Ya hay aat Kristuy hiyay enghonyuh atonyu. Ya ipogpogyun mangat hidin ina'inityuh din ag-guy nahukatan di nappuhin ugaliyu ta adiyu unudon nan pohpohdon di odolyu.

14

*Hay Adi Pamahiwan hi I'ibba
(I Cor. 6:12; 8:1-13; 10:23; I Pet. 2:16)*

¹ Abulutonyuy idduman nan tatagun aggyu himmalatom di pangulugdan da'yu, mu adi ayu mi'tutut ay didan dumalat di adi umdaan nan pangulugda.

² Ti nan udumnan adi umday pangulugda ya adida ihda nan dotag an alyondan mapaniaw, at ammunay halawhaw di ihdada. Mu kulugon nan udumnan mi'id mapaniaw hi mihda.

³ Mu nan tatagun ihdadan amin di mihda ya mahapul an adida pahiwon nan mumpaniaw hinan dotag an mihda, ya gulat ta tigonda goh nan ibbadan mangihdan amin ya mahapul an adida ipanuh hi un nappuhih nen atonda ti dida goh di inabulut Apo Dios hi taguna.

⁴ Ti gulat ta nob'on di aton nan ibbayu ya mi'id biyangyun mangipanuh un nappuhih nen atonda ti bo'on da'yuy ad baal. At okod hi Apo Dios an ad baal ay dida, at Hiyay mangipanuh hi un nahamad unu nibahhaw henen atonda. Mu mabalin an nahamad di atonda ti waday

abalinan Apu tu'un bumadang hinan baalna ta way atondan mangat hi nahamad.

⁵ Ya waday algaw hi ngilinson di udumnah nan kumulug, ya nan udumna ya mi'id ngilinondah algaw. Mu hay mahapul hi aton tu'u ya hamadon tu'uy nomnomon tu'uh maphod hi aton hi un tu'u ngilinson unu adi tu'u ta adi tu'u munhinnum-nong.

⁶ Ya nan mangulug an mungngilin hi udumnah nan algaw ya hiyah ne atondan mange'gon ay Apo Dios. Ya nan udumnan mangulug an malgom di ihdada ya hiyah ne goh di atondan mange'gon ay Apo Dios ti endenoldah Apo Dios hinan ma'an. Ya umat goh hinan udumnan mangunud an mumpaniaw hinan dotag an mihda ti hiyah ne goh di atondan mange'gon ay Apo Dios, ya endenolda goh hi Apo Dios hinan mabalin an adida pania-won hi ononda.

⁷ Ti bo'on hay amaphodan tu'un mangunud di maphod hi aton hitun atagu tu'u, ya bo'on ditu'uy okod hi atayan tu'u.

⁸ Ti an amin di aton tu'uh tun atagu tu'u ya itulid tu'un mangat hi pohdon Apu tu'u. Ya hay gutud di atayan tu'u ya hi Apu tu'uy okod. At ta'on hi un tu'u matagu unu matoy ya hi Apu tu'uy okod ti ditu'uy tataguna.

⁹ Ya hiyaat un natoy hi Kristu ya namahuan ta Hiyay Apun nan matagu ya nan nun'atoy.

¹⁰ Ya anaad ta nan udumnan da'yu ya ipanuhuy un nun'appuhiy aton di udumna? Ya anaad ta nan udumnan da'yu goh ya pahiwonday udumna? Mu okod hi Apo Dios ene ti awni ta

udum hi algaw at hagangon tu'un amin hi Apo Dios ta humalyaon ditu'u.

¹¹ Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
 “Ha"in an Apuyu ya matattagua',
 at awni ya mumpunhippidan amin di
 tataguh hinagang'u
 ta alyondan amin di amakulug'u an Apo
 Dios.”*

¹² At hay ma'at hi awni ya mahapul an ibaag tu'un amin ay Apo Dios nan aat di ina'inat tu'uh tun atagu tu'u.

Hay Adi Pamuhian hinan Pangulug di I'ibba

¹³ Hay maphod hi aton tu'u ya ipogpog tu'un mangipanuh hinan aton di i'ibba tu'uh un nap-puhi. Ti hay maphod hi nomnomon tu'uh aton, ya adi tu'u aton di logom hi un hiyay dumalat hi ibahhawan di i'ibba tu'u unu hiyay dumalat hi abaholanda.

¹⁴ Ya inila' an hay aat di idduma' ay Apu tu'un hi Jesus ya mid ah mapaniaw hi ma'an, at ta"on un'u ihda ya mi'id ah bahol'un ne. Mu gulat ta kulugon nan tataguh un mapaniaw an umidat hi bahol hi unda ihda at immannung an mabaholan hi unda ituluy an ihda.

¹⁵ Mu gulat ta pumuhih ibbayuh nen pangihdanyu ya adiyu ituluy, ti atonyu ay ya adi umat hinay pamhodyuh ibbayu. Ti nan tatagun mumpaniaw hi mihda ya dida goh di inyatoy Kristu, at adiyu pa"ion nan pangulugdan dumalat nan pangihdanyuh mihda!

* **14:11** Isa. 45:23; 49:18; Phil. 2:10-11.

16 At ta'on hi unyu nomnomon an maphod henen atonyu mu gulat ta pahiwon nan udumnan tagu at adiyu ituluy an aton.

17 Ti hay aat di idduman tu'uh nan Pumpapto'an Apo Dios ya bo'on nan ma'an ya ma'inum di aptan, ti hay aptan ya hay anahamad di ugali, ya ta adi tu'u mumbobohhol ta mid al'alín ditu'u, ya ta mun'an'anla tu'un dumalat nan niyo'odolan nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u.

18 Ya gulat ta hiyah ne aton tu'uh un ditu'uy puntamuon Kristu ya hiyah ne mangipadenol ay Apo Dios, ya hiyay dumalat hi panapitan nan tataguh amaphodan tu'u.

19 At pilion tu'uy maphod hi aton tu'u ta hiyay mangipalenggop ay ditu'u ya mangipabi'ah hi pangulug di i'ibba tu'u.

20 Ya adiyu puhion nan maphod an inat Apo Dios hinan i'ibbayu an dumalat din ma'an. Ya immannung an adi ipawan Apo Dios an amin di ma'an. Mu gulat ta nan onon tu'uy dumalat hi abaholan di i'ibba at nappuhih neh aton.

21 Ya gulat ta hay pangihdan tu'uh dotag, ya panginuman tu'uh bayah, ya nan udumnan ma'at di dumalat hi mamuhih pangulug nan i'ibba at hay maphod ya adi tu'u aton.

22 Ya gulat ta hay kulugonyu ya bo'on bahol hi un malgom di ononyu ya un ayu okod, mu ta adiyu hapiton ta ammunah Apo Dios hi manginilan nen ninomnomyu. Ya maphod hi un tu'u nomnomon di nahamad hi aton tu'u ta hamadon tu'uy aatna ya un tu'u aton, at mabalin hi aton, at mundenol nan tagun mangat hi umat hina!

23 Mu gulat ta waday munduwaduwan man-

galih, “Ini! Paniaw an umidat hi bahol nan ma'an!” Ya gulat ta ituluy an mangan at mabahan ti bo'on hay pangulugnay dimmalat hi nanganana. Ya an amin di ma'at an bo'on hay pangulug di nalpuwana ya bahol hene.

15

Hay Pangipadenlan hi I'ibba

¹ Ditu'un nahamad di pangulugna ya mahapul an badangan tu'u nan adi umday pangulugna ta bo'on hay amaphodan tu'uy nomnomon tu'u ya anggay.

² Ya mahapul an aton tu'un amin di umipadenol hi i'ibba ta way a'udman di pangulugda.

³ Ya maphod hi un tu'u aton ti hiyah ne goh di inat Kristu an bo'on hay nangipadenol hi odolnay pento'na. Ya immannung an hiyah ne aat Kristu ti hiyah ne itudun din impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Nan impihupihul nan tatagun He" a
ya mitolman ay Ha" in ta paddungnay Ha" in
di pinihulda.”*

⁴ An amin din impitudo' Apo Dios hidin penghana ya do'ol di punhulbiana ti hiyay mangitudun dituh aat di nahamad an ma'unud. Ya hiyay dumalat hi pangedpolan tu'uh ligat, ya hiyay nangipadenol ay dituh. Mu umat ay hinay aat tu'u ya mabalin an hahalimidon tu'uh nen maphod an aton Apo Dios ay dituh awni.

⁵ At idat ni' Apo Dios di abalinanyun mangedpol hinan ligatyu ya nan ipadenolanyu. At

* 15:3 Psa. 69:9.

hay pohdo' ya badangan da'yun Hiya ta waday pun'u'unnudan di punnomnomanyun dumalat nan pangeyenggohanyuh aat Jesu Kristu
 6 ta mun'u'unnud di panapitanyuh aat di amaphodan Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Nipa'innilaan nan Ulgud an Hay Aat Kristuh nan Hentil

7 Mahapul an hin'a'abulut ayun mi'hina"agih nan i'ibbayun umat hi nangabulutan Kristuh nan iddumanyun Hiya ta way ahapitan di amaphodan Apo Dios.

8 Ya hay pohdo' an alyon ay da'yu ya din immalian Kristuh tun luta ti binadangana nan Hudyu. Ya manu ay inatna ya ta ipa'innilanan nahamad hi Apo Dios, ya ta ipa'annungna din intulag Apo Dios hidin tataguh penghanan ad holag hinan Hudyu an da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob,†

9 ya ta way aton nan Hentil an mangiyamlan Apo Dios ti nan homo'nan dida. Ya hiyah ne goh di impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,
 “Hapito' di anabagtum ta donglon nan tatagun Hentil,
 ya ikanta' nan amaphodam.”‡

10 Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Da'yun Hentil ya mi'yamlong ayuh

† 15:8 Hay na'atan nan intulag Apo Dios ay Abraham ya nitudo' hinan Gen. 12:1-3, ya Gen. 17:7, ya Gen. 18:19, ya Gen. 22:18, ya hay intulagnan Isaac ya nitudo' hinan Gen. 26:3-4, ya hay intulagnan Jacob ya nitudo' hi Gen. 28:13-15 ya Gen. 46:2-4.

‡ 15:9 II Sam. 22:50; Psa. 18:49.

nan pento' Apo Dios hi tataguna.”§

11 Ya hay oha goh hi impitudo' Apo Dios ya inalinay,

“An amin ayun Hentil ya iyamlayuh Apo Dios ta an amin di tatagu ya nidugah di pangiyamlaandan Hiya!”*

12 Ya inalin goh Isaiah hidin nahup di,

“Awniat waday lala'in mitungaw an malpuh nan holag Jesse an hi aman David, ya midat ay Hiyay haadna ta way atonan mumpapto' hinan Hentil.

Ya Hiyay hahalimidondah mamaliw ay dida.”†

13 Ya hi Apo Dios di dimmalat hi panahalimidan tu'u, at pohdo' hi un da'yu ipa'anlan Hiyah nidugah. Ya ipalenggop da'yu an dumalat nan pangulugyun Hiya, ya pohdo' an ma'at ta nangamung un midugah di panahalimidanyu an dumalat nan abalanan nan Na'abuniyanan an Lennawan wan da'yu.

Hay Tamun Paul an Mun'ul'ulgud hi Hapit Apo Dios hinan Hentil

14 Hay inila', i'ibba', ya ma"aphod di ugaliyu, ya nahamad di inilayu, at mabalín an muntutuduan ayu.

15 Mu ta'on ya ilulud'un mangalin da'yu eten tudo' ta way atonyun munnomnom eten in-

§ 15:10 Deut. 32:43. * 15:11 Psa. 117:1. † 15:12 Isa. 11:10.

tudo'un ininnilayuh din hopapna. Ya manu ay ilulud'u ti hi Apo Dios di nangidat eten tamu'

¹⁶ ta way ato' an mangitamun Jesu Kristu ta nan Hentil di itamua'. Ya hay tamu' ya umata' hinan padin muntudtuduh nan Maphod an Ulgud Apo Dios hinan tatagu ta kulugonda ay ya diday abulutonah tataguna ti nan Na'abuniyanan an Lennaway mamadang ay dida.

¹⁷ Ya ha"in di baal Jesu Kristu, at waday biyang'un mangiyamlan te han puntamua' ay Apo Dios!

¹⁸ Ya mid udum hi ulgudo' an ammuna nan inat Kristun namadang ay ha"in ta way inat nan Hentil an nangunud hinan Tugun Apo Dios. Ya hay nanudtudu' ay dida ya nan hinapit'u, ya nan ina'inat'u,

¹⁹ ya nan udumnan numbino'ob'on an umipano'h'an inat'un dimmalat nan abalanan nan Na'abuniyanan an Lennawan wan ha"in. At ente"a' ad Jerusalem an lemme'ole'od ta nangamung hinan Provinciad Illyricum,‡ ta hinamad'un nangulgud an amin hi aat nan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu.

²⁰ Ti heten gun'u ninomnom hi ato' ya umuya' hinan abablubabluy hinan wadan di aggyu nangngol hi aat Kristu ta hidiy pun'ul'ulguda' hinan Maphod an Ulgud. Ya manu ay hidiy gun'u umayan ya ta adia' mi'polloh hinan wadan di

‡ **15:19** Heten provincia ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan Provinciad Macedonia an nan duwan babluy ad ugan an ad Albania ya ad Slovakia. Ya hiyah ne nunhituwan nan numbino'ob'on an atata'ot an tribo an aggyu emmenghah nan do'ol an tatagu.

udumnan muntudtuduh aat Kristu.

²¹ At mipa'annung din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Nan tatagun aggyu nibaagan nan ulgud hidin hopapna ya donglondah awni, at nan aggyu nangngol ya innilaonday aatna.”§

Hay Namhodan Paul an Mumbihhitah nan iRome

²² Nabayag di aid olog'un umalin mumbihhitan da'yu.

²³ Mu ten nalpah di tamu' hinan abablubabluy hitu ya nabayag an do'ol di tawon hi nanamhoda' tuwalin umalin da'yu.

²⁴ At ad ugwan ya olom ya umalia' hina. Ti hay nomnomo' hi ato' ya mun'awaa' ay da'yu ya unna' umuy hinan Provinciad Spain ta mi'hinaa' ay da'yuh na'amtang ta mi'yan'anlaa' an mumbihhitan da'yu. Ya hay umaya' hinan Provinciad Spain ya logom ya badangana' ni' ay da'yu.

²⁵ Mu hay ato' ad ugwan ya umuya' ad Jerusalem ta iyuy'u nan badang hinan tatagun Apo Dios hidi.

²⁶ Ti ninomnom nan tatagun ma'amu'amung an mangulug hinan Provinciad Macedonia ya hinan Provinciad Achaia* di pohdondah aton. At amungonday mibadang ta ipiyuydah nan nun'awotwot an kimmulug ad Jerusalem.

²⁷ Ya nan kimmulug an Hentil ay daten duwan provincia ya ninomnomdan maphod henen atondah nan Hudyud Jerusalem. Mu ta'on hi unda

§ 15:21 Isa. 52:15. * 15:26 Ohan provinciad Greece.

idat di badangdah nan nun'awotwot an Hudyu mu ihnay utangdah nan Hudyu damdama ti nan Hudyuy nahhun an nangiyuy hinan Hapit Apo Dios ay dida ta way atondan mi'datag hinan maphod an idat Apo Dios hinan mangulug hi Hapitna.

²⁸ Mu awni ta malpah an iyuy'un amin nan pihhun na'amung ta idat'uh nan nun'awotwot an tatagun Apo Dios ad Jerusalem ya unna' umuy hinan Provinciad Spain, mu mun'awaa' an mumbihhitan da'yu.

²⁹ Ya hay inila' ya awni ta umalia' ay da'yu at nidugah di pangipaphodan Kristun ditu'u.

³⁰ Ya al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta mi'luwalu ayun ha'in hi nahamad. Ya manu ay atonyu ti dumalat nan pamhodyun Apu tu'un hi Jesu Kristu ya nan pumpopohhodan tu'un amin an ipanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawah aton tu'u.

³¹ Ya hay iluwalu tu'u ya hay pamaliwan Apo Dios ay ha'in hi aton nan adi umunud an tataguh dih nan Provinciad Judea. Ya alyonyu goh ta abuluton nan tatagun Apo Dios ad Jerusalem an kapitulyuh di nan mibadang an iyuy'uh din dida.

³² Ya ma'at ay hene ta pohdon Apo Dios ya mun'an'anlaa' an umalin da'yu ta mipadenola' hi pumbihhitaa' ay da'yuh na.

³³ Hi Apo Dios di alpuwan nan alenggopan tu'u, at hay pohdo' ya mimiddum ay da'yun amin. Amen.†

16

† 15:33 Hay pohdonan ibaga ya *olom man ya ma'at hene*.

Hay Nangalyan Paul hi Ipanomnomda Hiyad Rome

¹ Pohdo' an badanganyu han agi tu'un babain hi Phoebe an manalimun an bumadang* hinan tatagun Apo Dios an ma'amu'amung ad Cenchrea.†

² At dumalat nan panguluganyun Apu tu'u ya hiyay pamhodanyuh umalianan da'yu ti hiyah ne maphod hi aton nan tatagun Apo Dios. At wa ay di mahapulna ya badanganyu ni' hiya ti hiya goh di maphod hi ligwan nan do'ol an tatagu, ya binadangana' goh ay hiya.‡

³ Ya apngaonyu nan himbaluy an da Priscilla§ ay Aquila an din ni'tamun ha" in hinan tamun Jesu Kristu*

⁴ ti hi'itangan matoydah din namaliwanda ha" in hidin pamatayan din tatagun ha" in. At endenol'uh nen inatda, ya bo'on ha" in ya anggay ti an amin nan Hentil an mangunud an ma'amu'amung ya endenolda goh.

⁵ Ya apngaonyu goh nan tatagun mangunud an ma'amu'amung hi abung danen himbaluy.

Ya apngaonyu goh nan nahamad an ligwa' an hi Epenetus an nahhun an nangulug ay Kristuh nan Provinciad Asia.

⁶ Ya umat goh ay Mary an mahmahlun nunhulbin da'yun kimmulug.

* **16:1** Hiyah ne ma'alih *deaconness* hinan English unu *nan babain baal di mun'endog*. † **16:1** Hete ya hi'itangan himpuluy kilomitluy inadagwina an nalpud Corinth, ya wah nan pingit di baybay. ‡ **16:2** Mid mapto' ya hi Phoebe di nangiyuy eten Liblu an Romans hinan kimmulug ad Rome. § **16:3** Hay ibalanan nan ngadana ya *ho'ho'dod an na'in'inna*. * **16:3** Ac. 18:1-19.

7 Ya apngaonyu goh da Andronicus ya nan babain hi Junias an dida din ibba' an Hudyun ni'balud ay ha"iin hidin hopapna. Ya diday hapi-ton nan a'apostoles di amaphodanda, ya nah-hunda an nungKristiano ya un ha"iin.

8 Ya apngaonyu goh hi Ampliatius an nan nahamad an ligwa' ti nan pangunudan tu'un Apu tu'u.

9 Ya apngaonyu goh hi Urbanus an nan ni'tamun da'mih nan tamun Kristu. Ya atonyu goh ay Stachys an nan nahamad an ligwa'.

10 Ya apngaonyu goh hi Apelles an nangipattig hi a'un'unnudnan Kristu.

Ya apngaonyu goh nan wah abung Aristobulus.†

11 Ya apngaonyu goh hi Herodion an ibba' an Hudyu.

Ya atonyu goh hinan i'ibba tu'un Kristianon wah abung Narcissus.

12 Ya apngaonyu goh da Tryphena ay Tryphosa‡ an ni'tamuh tamun Apu tu'u.

Ya atonyu goh ay Persis§ an nan nahamad an ligwa' an do'ol di ina'inatnah nan tamun Apu tu'u.

13 Ya apngaonyu goh hi Rufus an na'ahamad an muntamuh nan tamun Apu tu'u. Ya atonyu

† **16:10** Mid mapto' ya hiyay apun din Alin hi Herod an Nidugah an nun'alih nan Provinciad Judea hidin 37-4 B.C. hidin gutud di nitungawan Jesus (Mat. 2:1-20), ya hi Aristobulus goh di agin nan Alin hi Herod Agrippa I an nun'alid Judea hidin 37-44 A.D. an nangipapatoy ay Jacob (Ac. 12:1-2). ‡ **16:12** Mid mapto' ya nunduppeldan duwan binabai ti numpaddung di puun nan ngadandan duwah hapit di iRome, ya hiyah ne gangayna an ugalidah din penghanah un way munduppel. § **16:12** Hay pohdonan ibaga ya *nan babain nalpud Persia*.

goh ay inana an gun nangibilang ay ha"in hi imbaluyna.

¹⁴ Ya apngaonyu goh da Asyncritus, ya hi Phlegon, ya hi Hermes, ya hi Patrobas, ya hi Hermas. Ya atonyu goh an amin hinan i'ibba tu'un Kristianon wan dida.

¹⁵ Ya apngaonyu goh da Philologus, ya hi Julia, ya hi Nereus, ya han aginan babai, ya hi Olympas, ya an amin nan kimmulug an i'ibbada.

¹⁶ Mumpun'am'amanu ayun amin. Ya an amin tun ma'amu'amung hitun ahimbahimba'an ya ipa'innilayu an apngaonda didan amin.

Hay Angunuh hi Intugun Paul hinan iRome

¹⁷ Al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta elanyu nan tatagun mangipadah an manguhig ay da'yu ti diday dumalat hi naguluwan di pangulug di tatagu, an didana din adi kumulug hidin nitudtudun da'yuh hopapna. At mahapul an adi ayu middum ay dida

¹⁸ ti nan tatagun umat hinay atonda ya bo'on hi Apu tu'un hi Kristuy itamuanda ti un hay amaphodanda ya anggay. Ya ipaphodday panapitda ta way aton nan tatagun mangulug ay dida, ya ipa'anlada nan tataguh nan panapitda. Ya manu ay atonda ya ta balbaliyanday mid adalnan tatagu.

¹⁹ Ya nundongol an amin hinan tataguy a'un'unnudyuh nan Tugun Kristu, at hiyaat un'u edenol da'yu. Ya hay pohdo' ya luma'eng ayun mangat hi maphod an ay ihunay un mid inilayun mangat hi nappuhi.

20 Hi Apo Dios di alpuwan di alenggopan tu'u. At adi madnoy ya Hiyay dumalat hi pangabakanyun Satanas.

Nan homo' ni' Apu tu'un hi Jesus di mawadan da'yu.

21 Ya hay inalin nan ni'tamun ha"an hi Timothy ya apngaon da'yu. Ya hiyah ne goh di inalin da Lucius, ya hi Jason, ya hi Sosipater an i'ibba' an Hudyu.

22 Ya ha"an hi Tertius di nangitudo' eten hinapit Paul, ya gun'u goh apngaon da'yu hina ti ha"an goh di ohah ibbayun Kristiano.

23 Ya inalin goh Gaius* ay ha"an hi Paul di ipa'innila' an apngaon da'yu. Ya hiyah ad mangilin ha"an, ya hituh tun abungnay gun a'amungan nan i'ibba tu'un kimmulug.

Ya inalin goh Erastus† an treasurer eten babluy an apngaon da'yu. Ya at goh hinay nangalin Quartus‡ an ibba tu'u.

24 Nan homo' Apu tu'un hi Jesu Kristu di mawada ni' ay da'yun amin.§ Amen!*

* **16:23** Nihinan Paul hi abungnad Corinth, ya hay immannung an ngadana ya hi Gaius Titius Justus (Ac. 18:7; I Cor. 1:14). † **16:23** Hidid Corinth ya inah'upanday ongol an batu an waday nehelhel an hapit an hay nitudo' ya nan hapit di iRome an inalinay, "Hi Erastus an upihyal an mumpapto' hinan mumpuntamuh kulha ya ala' di namayad eten kulha." Mid mapto' ya hiyah paddung an tagun nitudo' hinan Ac. 19:22 ya II Tim. 4:20 goh. ‡ **16:23** Hay pohdonan ibaga ya *nan miyapat an holagnan lala'i*. § **16:24** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. * **16:24** Hay pohdon ten hapit di Hudyu an ibaga ya *olom man ya ma'at hene!*

Nan Luwalun Mangibaag hi Anabagtun Apo Dios

²⁵ Hay maphod ya gun tu'u hapiton di anabagbagtun Apo Dios! An Hiyay way abalinanan mangipihamad hinan panguluganyuh nan Maphod an Ulgud an gun'u ul'ulgudon an hay aat Jesu Kristu. Henen Ulgud ya agguy nipa'in'innilah din nete'an di logom ta engganad ugwan, mu penhod Apo Dios an mipa'innila.

²⁶ At ten nipa'innilad ugwan ti intudo' din do'ol an propetan Apo Dios di aatnah din penghana, at hiyanay panginnilaan tu'u. Ya immandal Apo Dios an adi matmattoy an henen na'ulgud ya mitudtudun amin hinan ahimpahimpapangili ta way aton an amin di tatagun mangulug an un'unnud enen Ulgud.

²⁷ Hi Apo Dios ya anggay di nanginnilan amin hi logom! Ya dumalat hi Jesu Kristu ya gun ma'al'aliy anabagbagtun Apo Dios hi mid pog-pogna! Amen!†

† **16:27** Hay pohdon ten hapit di Hudyu an ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* (Mattig an duway pohdonah hapiton ti nob'on nan nitudo' hinan footnote di Rom. 16:24.)

lxxx

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording © 2012 Hosanna

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 May 2025 from source files
dated 3 May 2025

73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d